

Right Marktonderzoek en Advies B.V.

Telefoon : 038-4212185
Projectleider : de heer G. Hamstra
Projectnummer : 3370-53
Opdrachtgever : Routekaart Verduurzaming
Monumenten
Contactpersoon : mevrouw P. de Vries
Datum : 30 januari 2024
Status : definitief

Rapportage monitor verduurzaming monumenten 2023

Namens de Routekaart Verduurzaming Monumenten presenteren wij hierbij het rapport van de monitor verduurzaming monumenten dat wij in 2023 voor u met enthousiasme hebben uitgevoerd.

Hartelijke groeten,
Geert Hamstra

Geert Hamstra | ghamstra@rightmarktonderzoek.nl
bedrijfsmanager Right Marktonderzoek

Jeroen Kommer | jkommer@rightmarktonderzoek.nl
marktonderzoeker Right Marktonderzoek

Right Marktonderzoek en Advies B.V.
Emmawijk 55
8011CN Zwolle
T: 038-4212185
www.rightmarktonderzoek.nl

Copyright Right Marktonderzoek 2024

Lid van:

DATA &
INSIGHTS
NETWORK

Inhoudsopgave

1.	Onderzoeksopzet	3
2.	Samenvatting	6
3.	Resultaat	9
3.1	Duurzaamheid huidige situatie	10
3.1.1	ongemakken	11
3.1.2	oorzaken	12
3.1.3	interesse verduurzamen	13
3.1.4	minder energie verbruiken	13
3.1.5	historische energiebesparende voorzieningen	15
3.1.6	duurzaamheidsmaatregelen	16
3.1.7	redenen om te verduurzamen	19
3.1.8	bijdrage wooncomfort	20
3.1.9	monumentale waarden	21
3.1.10	aanpassen historische onderdelen	22
3.1.11	gas- en elektriciteitsverbruik	23
3.1.12	advies en inzicht vooraf	24
3.1.13	kosten	25
3.2	Duurzaamheid toekomst	27
3.2.1	duurzaamheidsmaatregelen	28
3.2.2	invloed eerder genomen maatregelen	29
3.2.3	redenen duurzaamheidsmaatregelen	30
3.2.4	kosten	31
3.2.5	invloed energietarieven	33
3.3	Informatievoorziening	34
3.3.1	beschikbare informatie	35
3.3.2	financieringsmogelijkheden	36
3.3.3	bekendheid	37
4.	Achtergrondkenmerken	39

1.

Onderzoeksopzet

Aanleiding

Begin 2019 is het vierjarige programma *Erfgoed en Duurzaamheid* van start gegaan om de klimaatdoelstellingen te ondersteunen en samen met monumenteigenaren, overheden en monumentorganisaties duurzame ambities te realiseren. In het programma wordt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) het innovatieve vermogen van de monumentensector gestimuleerd, onder andere door meer kennis en innovaties op dit gebied specifiek gericht op monumenten te ontwikkelen. Daarnaast wordt ingezet op betere ondersteuning en advies voor lokale overheden en samenwerking.

Een van de initiatieven van de gezamenlijke erfgoedpartijen (o.a. RCE, Nationaal Restauratiefonds, Nederland Monumentenland, Provincies, erfgoedloketten, gemeenten en duurzaamheidsadviseurs) is het opzetten van een 'monitor verduurzaming monumenten', waaronder een enquête onder monumenteigenaren. In 2019 is in samenwerking met de RCE en het Restauratiefonds een pilottraject uitgevoerd, waarbij er een instrument is ontwikkeld om de verduurzaming van monumenten te monitoren. Dit onderzoek is na de pilot jaarlijks herhaald.

Doelgroep

De doelgroep van het onderzoek wordt gevormd door Nederlandse monumenteigenaren.

Methode

De monitor is uitgevoerd met behulp van een online onderzoek. De verspreiding ervan is op verschillende manieren gebeurd.

- Medewerkers van betrokken partijen hebben monumenteigenaren gevraagd om deel te nemen aan de monitor.
- Monumenteigenaren zijn via diverse online platforms opgeroepen om aan de monitor deel te nemen.
- Monumenteigenaren die in 2020 aan de monitor hebben deelgenomen en die hebben aangegeven hiervoor eens per twee jaar benaderd te mogen worden, zijn persoonlijk per e-mail voor deze monitor benaderd.

Vragenlijst

De vragenlijst is voor een eerdere meting door Right Marktonderzoek ontwikkeld op basis van de input van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het Restauratiefonds. In 2022 zijn er een aantal antwoordmogelijkheden in de vragenlijst toegevoegd, omdat deze relatief vaak onder 'anders' werden genoemd. Daar waar dit gebeurd is, is dit in de rapportage vermeld omdat de resultaten op deze punten dan minder goed vergelijkbaar zijn.

Onderzoeksperiode

Het onderzoek is uitgevoerd in de maanden januari 2023 tot en met december 2023.

Steekproef

In totaal hebben 555 monumenteigenaren in 2023 aan de monitor deelgenomen, 118 hiervan hebben ook in 2021 aan deze monitor deelgenomen. Nadere analyse van deze groep heeft aangetoond dat deze niet afwijkend antwoordt ten opzichte van de overige monumenteigenaren. Hierdoor is de groep als geheel gerapporteerd. Voor een meer gedetailleerde beschrijving van de doelgroep wordt verwezen naar hoofdstuk 4 van dit rapport.

Wat voor type monument bezit u?	n	%
woonhuis	330	59%
boerderij	126	23%
kasteel, buitenplaats of landhuis	17	3%
kerkgebouw of klooster	14	3%
anders	68	12%
totaal	555	100%

Wat voor een soort monument betreft het?	n	%
rijksmonument	423	76%
gemeentelijk monument	108	19%
anders	24	4%
totaal	555	100%

Is het monument in de afgelopen vijf jaar gerestaureerd of heeft er groot onderhoud plaatsgevonden?	n	%
ja	244	44%
nee	308	55%
weet ik niet	3	1%
totaal	555	100%

Betrouwbaarheid

Bij een totale steekproef van 555 ingevulde vragenlijsten en uitgaande van een betrouwbaarheid van 95%, geldt een maximale onnauwkeurigheidsmarge van 4,2%.

Rapportage

In de rapportage is een uitgebreide weergave van de onderzoeksresultaten te zien van de meest recente monitor. In deze rapportage zijn de resultaten van het kwantitatief onderzoek op totaalniveau weergegeven en is daar waar interessant of opvallend een vergelijking gemaakt met de eerder vanaf 2020 uitgevoerde monitoren.

2.

Samenvatting

Verduurzaming monument

- De interesse van monumenteigenaren in het verduurzamen van het monument blijft onverminderd groot, 88% van de monumenteigenaren geeft aan (heel erg) geïnteresseerd te zijn in het verduurzamen van het monument. De hoge interesse lijkt een duidelijk effect te hebben op de bekendheid van de mogelijkheden voor het verduurzamen van het monument, waar in 2020 nog maar circa de helft van de monumenteigenaren wist welke verduurzamingsmaatregelen er mogelijk zijn, is dat in 2023 al gegroeid naar een bekendheid bij 66%.
- Nagenoeg alle monumenteigenaren (95%) hebben duurzaamheidsmaatregelen doorgevoerd in het monument. Dit percentage is vergelijkbaar met de monitor uit 2022 toen 94% verduurzamingsmaatregelen doorgevoerd had. Over het wooncomfort van het monument schommelt de tevredenheid, waarin 2022 dit nog met een gemiddeld rapportcijfer 7,2 werd beoordeeld, daalde de tevredenheid in 2023 naar een 6,9. Eigenaren van een rijksmonument lijken hierbij iets meer tevreden dan eigenaren van een gemeentelijk of provinciaal monument. Het wooncomfort wordt volgens de monumenteigenaren negatief beïnvloed door de aanwezigheid van enkel glas, maar ook door het ontbreken van isolatie of slechte isolatie van de woning.
- Samen met het dalen van het ervaren wooncomfort, stijgt het percentage monumenteigenaren dat ongemakken ervaart van het wonen in het monument (62% → 74%). Opvallend is de stijging van het percentage monumenteigenaren dat noemt dat ze last van vocht in huis hebben (17% → 28%). Meest genoemde ongemakken hebben te maken met kou, het gaat dan om een koud binnenklimaat, een koude trek door het huis of koude voeten. Alle ongemakken worden iets vaker genoemd dan in de monitor van 2022.
- Zoals genoemd hebben bijna alle monumenteigenaren duurzaamheidsmaatregelen getroffen. In veel gebeurt dat op een 'natuurlijk moment' zoals na aankoop, restauratie of groot onderhoud, maar het lijkt ook steeds vaker voor te komen dat monumenteigenaren verduurzamen zonder dat daar zo'n natuurlijk moment aan vooraf gaat (25%). Meest genoemde maatregelen die men al heeft genomen, zijn net als vorig jaar het plaatsen van een HR(e)-ketel (door 74% en het aanbrengen van energiezuinige verlichting door 84%). Door de jaren heen lijken steeds meer monumenteigenaren aan kierdichting te doen en opvallend is de stijging van percentage monumenteigenaren dat aangeeft zonnepanelen aangebracht te hebben. In 2020 noemde 19% van de monumenteigenaren zonnepanelen, terwijl dat in 2023 gestegen is naar 40%. Ook het gebruik van een (hybride) warmtepomp is een energievoorziening die elk jaar verder licht door stijgt.

Motivatie verduurzaming

- Dat monumenteigenaren minder wooncomfort ervaren, heeft duidelijk effect op de argumentatie om te verduurzamen. In toenemende mate worden verduurzamingsmaatregelen doorgevoerd om het wooncomfort te verbeteren; 85% van de monumenteigenaren noemt dit als een van de belangrijkste redenen om te verduurzamen, terwijl dat in 2022 nog 80% was. Belangrijkste reden blijft echter het verlagen van de energierekening (88%).
- Financiële argumenten om te verduurzamen zijn vooral gericht op de korte termijn (verlagen van de energierekening) en minder op de toekomst, zoals het verhogen van de waarde van de woning (37%) of het mogelijke rendement van de investering (24%).

Effect verduurzaming

- Over de bijdrage die de maatregelen hebben op het wooncomfort, is men over het algemeen tevreden. Over investeringen in isolerende maatregelen en energievoorzieningen is de monumenteigenaar over het algemeen (zeer) tevreden. Over het effect van getroffen basismaatregelen zijn de meningen wisselender; voorbeelden van maatregelen waarover men gematigd tevreden is, zijn radiatorfolie, kierdichting en het aanbrengen van een schoorsteenballon of -klep.
- In toenemende mate lijken de genomen maatregelen effect te hebben op het gasverbruik. Waar in 2022 nog 49% van de monumenteigenaren aangaf dat de maatregelen volgens verwachting of boven verwachting effect hebben gehad, is dit in 2023 gestegen naar 56%. Op het elektriciteitsverbruik hebben de maatregelen een iets minder groot (positief) effect. Net als in 2022 geeft in 2023 net iets meer dan de helft van de monumenteigenaren aan dat de invloed ervan op de elektriciteitsrekening volgens verwachting of boven verwachting is.

Inwinnen advies

- Hoewel het merendeel van de monumenteigenaren nog geen extern advies inwint, lijkt men dat wel steeds vaker te doen, 41% van de monumenteigenaren heeft advies ingewonnen. Als een monumenteigenaar advies over de verduurzaming heeft ingewonnen, dan heeft men vaak een beter zicht (44%) op de besparingsprognose van de duurzaamheidsmaatregelen die men zou treffen dan wanneer geen advies is ingewonnen (29%). De groep die geen advies heeft ingewonnen, lijkt echter ook beter op de hoogte van de besparingsprognose dan bij de vorige monitor, van deze groep gaf in 2022 19% aan goed inzicht te hebben op de besparingsprognose.

Toekomstplannen

- Ruim vier vijfde (83% van de monumenteigenaren heeft ook in de komende drie jaar nog plannen om het monument verder te verduurzamen, dit is vergelijkbaar met de 82% van de monumenteigenaren die dat in 2022 van plan was. Waar in 2022 nog vaak (40%) genoemd werd dat men van plan was om zonnepanelen aan te brengen, lijkt het overwegen van deze maatregel iets af te nemen (28%). Dit wordt zeer waarschijnlijk veroorzaakt doordat dit juist de maatregel is die de afgelopen jaren steeds vaker is toegepast. De interesse om een (hybride) warmtepomp te laten installeren stijgt wel licht.
- Hoewel het verlagen van de energierekening het belangrijkste argument blijft om in de toekomst te verduurzamen, neemt ook hier het belang van het vergroten van het wooncomfort toe. Toekomstige investeringen in verduurzamingsmaatregelen, worden slechts in beperkte mate (29%) ingegeven door eerdere succesvolle uitgevoerde verduurzamingen.

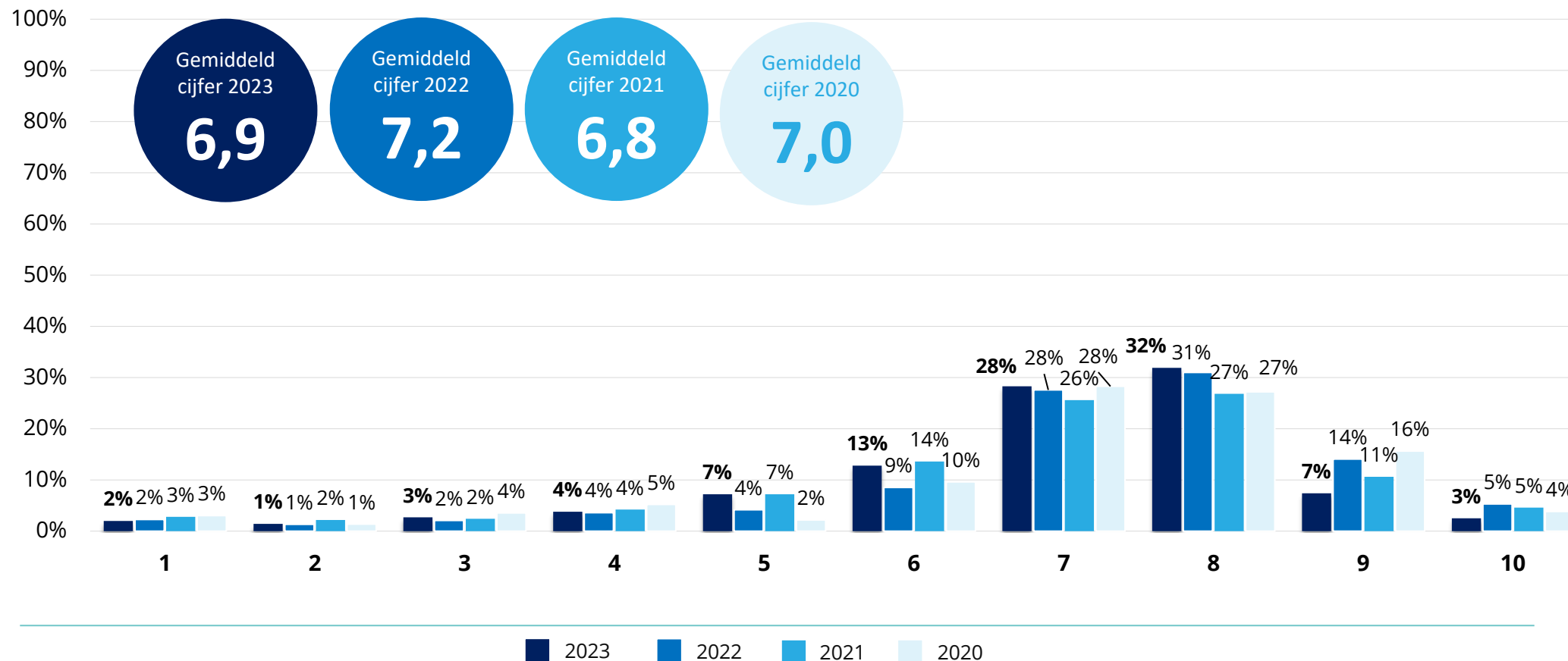
Informatiebehoefte- en voorziening

- Monumenteigenaren blijven het lastig vinden om informatie te vinden over de duurzaamheidsmogelijkheden binnen het eigen pand, hoewel dit wel iets beter lijkt te worden. Grootste moeilijkheid die men hierbij ervaart is het vinden van de juiste informatie, maar ook het inschatten van de betrouwbaarheid van informatie.

3. Resultaat

Als u het wooncomfort van uw monument op een schaal van 1 tot 10 zou moeten uitdrukken, welk cijfer zou u dan geven?

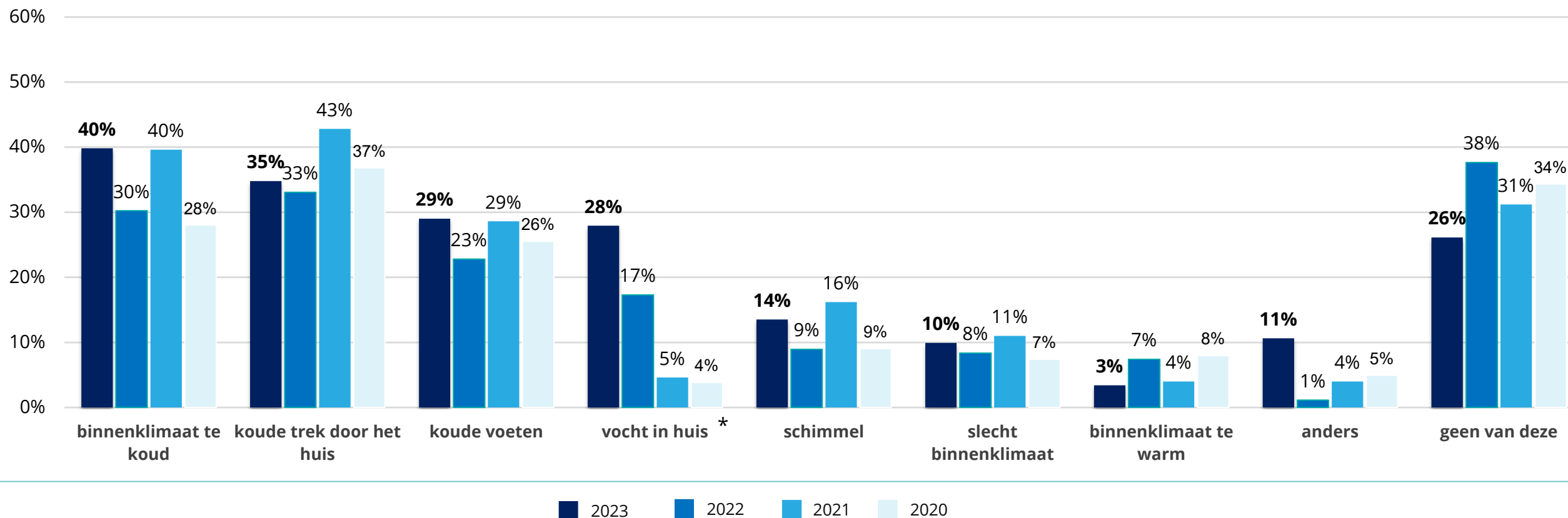
een 1 betekent zeer weinig wooncomfort en een 10 betekent zeer veel wooncomfort | basis: alle respondenten n=555

- Het gemiddelde cijfer voor het ervaren wooncomfort schommelt de afgelopen 4 jaar rond de 7. In de meting van 2023 ligt het ervaren wooncomfort met een 6,9 weer iets lager dan in 2022. Eigenaren van een rijksmonument lijken iets meer tevreden (6,9) over het wooncomfort dan eigenaren van een gemeentelijk of provinciaal monument (6,6).
- 70% van de monumenteigenaren geeft een 7 of hoger (dit was 78% in 2022).
- Belangrijkste factor die het wooncomfort negatief beïnvloed, is het hebben van enkel glas (of het ontbreken van dubbel glas) in het monument. Hiernaast noemt men het ontbreken van isolatie, slechte isolatie, maar ook de hoge kosten voor gas en energie.

Heeft u in uw monument last van onderstaande ongemakken?

meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten n=555

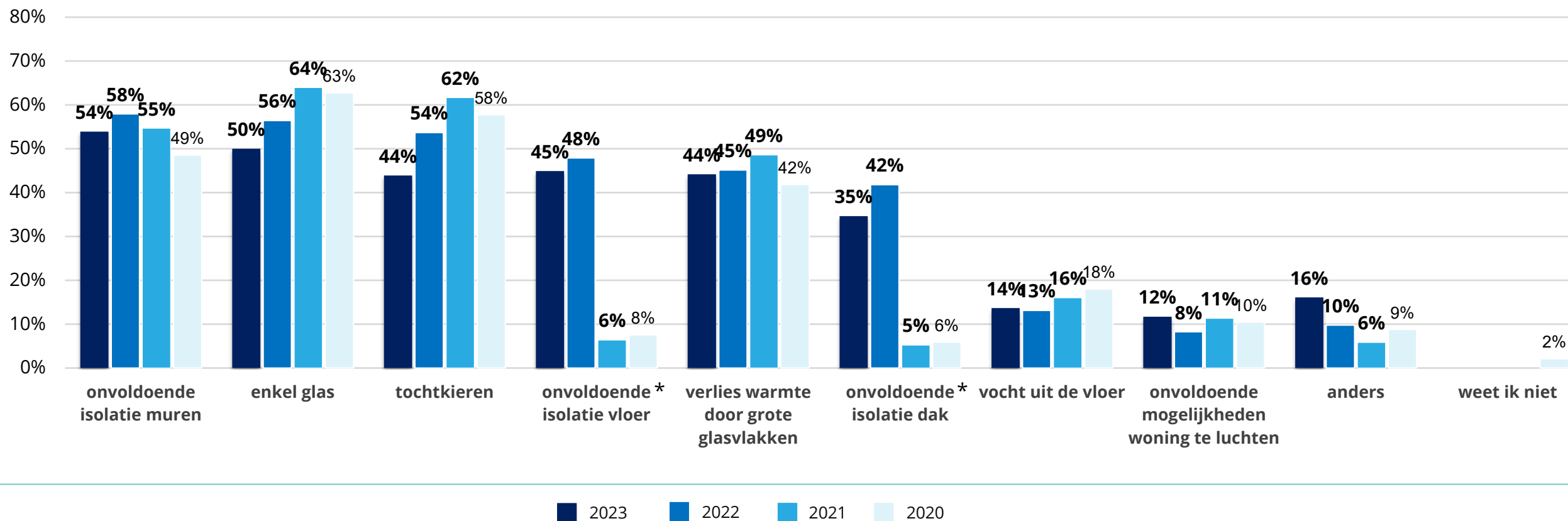

- Het percentage monumenteigenaren dat ongemakken ervaart is in 2023 gestegen. Waar in 2022 62% van de monumenteigenaren ongemakken ervoer, is dat in 2023 gestegen naar 74%. De belangrijkste ongemakken zijn het te koude binnenklimaat, maar ook de koude trek door het huis.
- Meer dan in 2022 ervaren monumenteigenaren vocht in huis. Deze categorie die in 2022 aan de vragenlijst voor dit onderzoek is toegevoegd, werd in 2022 nog door 17% van de monumenteigenaren genoemd, terwijl dat in 2023 door 28% wordt ervaren.

* Categorie als antwoordoptie in 2022 toegevoegd, omdat deze bij eerdere monitoren relatief vaak bij 'anders' werd genoemd.

Wat zijn volgens u mogelijke oorzaken voor deze ongemakken?

meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten die last hebben van ongemakken n=410

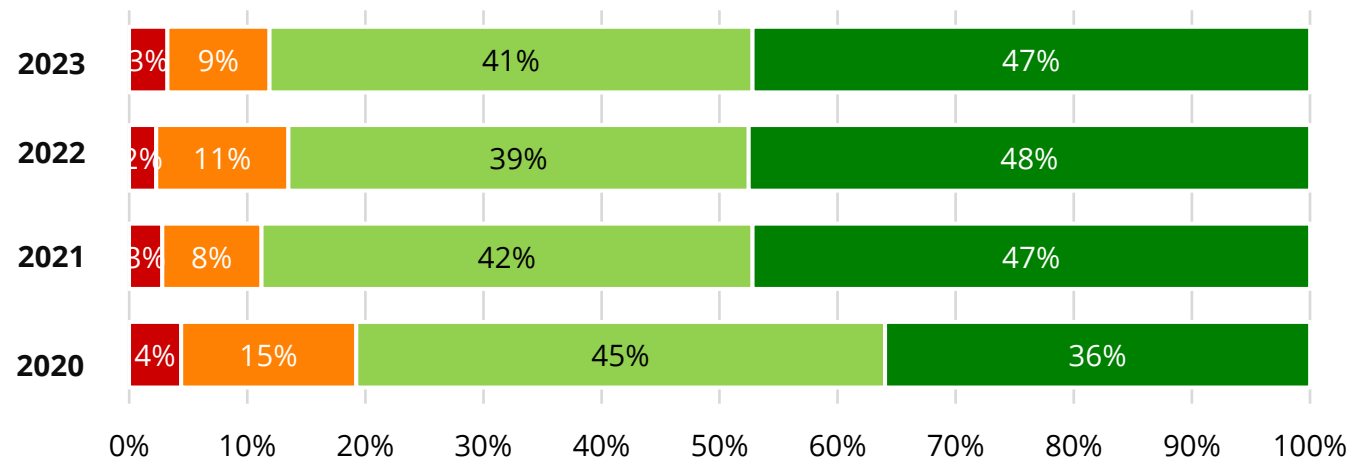

- Net als bij de zaken die men noemt die het wooncomfort negatief beïnvloeden, worden onvoldoende isolatie van de muren en vloeren, maar ook enkel glas als mogelijke oorzaken voor de ongemakken die men ervaart genoemd.

* Categorieën als antwoordoptie in 2022 toegevoegd, omdat deze bij eerdere monitoren relatief vaak bij 'anders' werd genoemd.

In welke mate bent u geïnteresseerd in het verduurzamen van uw monument?

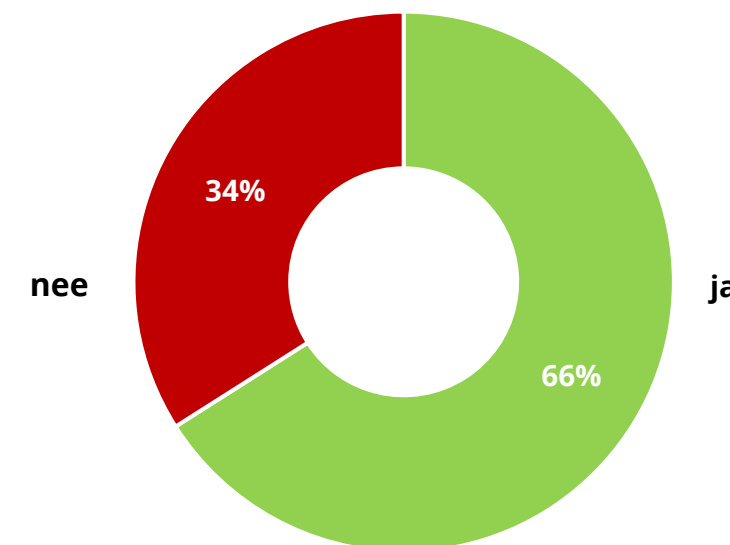
basis: alle respondenten n=555

■ niet geïnteresseerd
 ■ beetje geïnteresseerd
 ■ geïnteresseerd
 ■ heel erg geïnteresseerd

Weet u welke duurzaamheidsmaatregelen mogelijk zijn in uw monument?

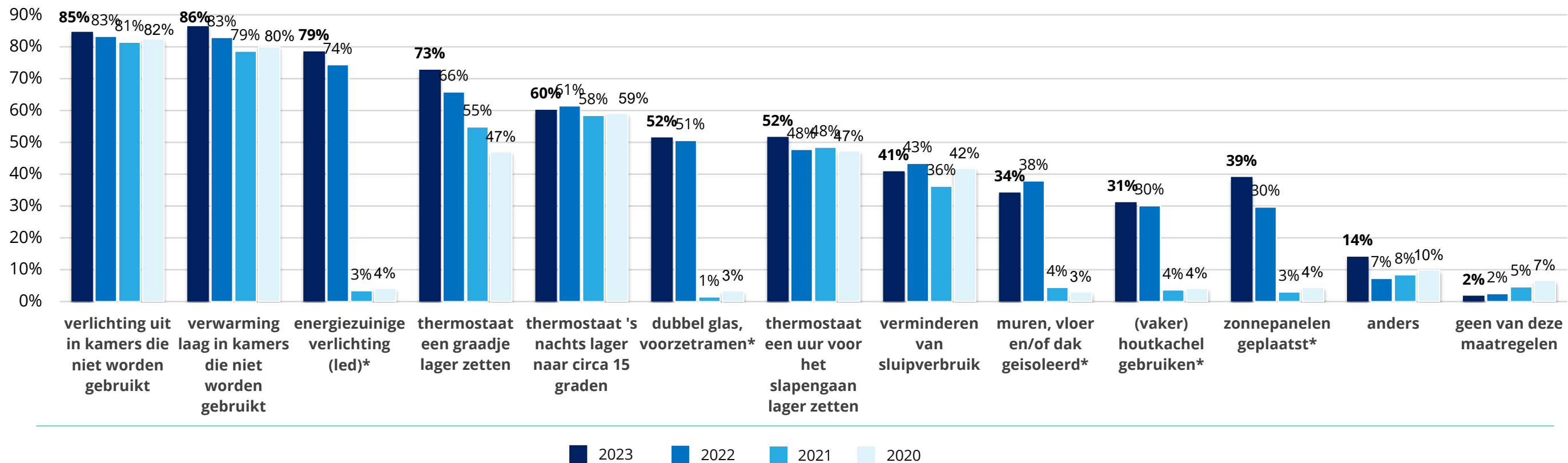
basis: alle respondenten n=555

- De interesse in het verduurzamen van het eigen monument is in 2023 onverminderd hoog: 88% van de monumenteigenaren geeft aan (zeer) geïnteresseerd te zijn in het verduurzamen van het monument.
- Monumenteigenaren lijken steeds meer bekend met de verduurzamingsmogelijkheden in het monument: twee derde van de monumenteigenaren geeft aan te weten welke duurzaamheidsmaatregelen mogelijk zijn, waar dat in de jaren hiervoor duidelijk lager lag (2022: 58%, 2021: 50%, 2020: 51%).

Wat doet u nu al in uw monument om minder energie te verbruiken?

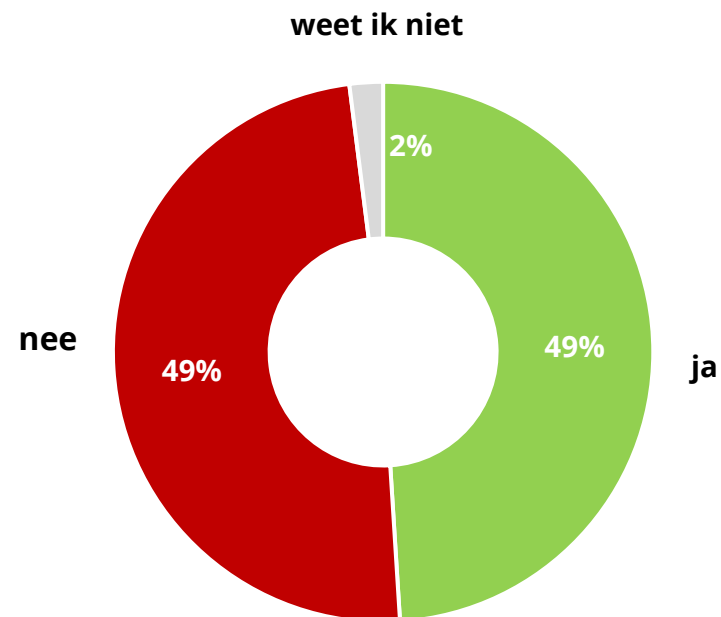
meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten n=555

- Bijna alle monumenteigenaren geven aan maatregelen te treffen om het energieverbruik te verminderen. Maatregelen die er duidelijk uitspringen zijn het laag zetten of uitzetten van de verwarming en verlichting in kamers die niet gebruikt worden. Hierop aansluitend wordt in toenemende mate de thermostaat een graadje lager gezet.
- Hiernaast wordt er ook meer eigen energie opgewekt met behulp van zonnepanelen. Waar in 2022 31% van de monumenteigenaren aangaf zonnepanelen geplaatst te hebben, is dat in 2023 verder gestegen naar 40% van de monumenteigenaren.

Zijn er reeds in het pand aanwezige historische energiebesparende voorzieningen, zoals bijvoorbeeld luiken, zonwering, dubbele deuren en ramen?

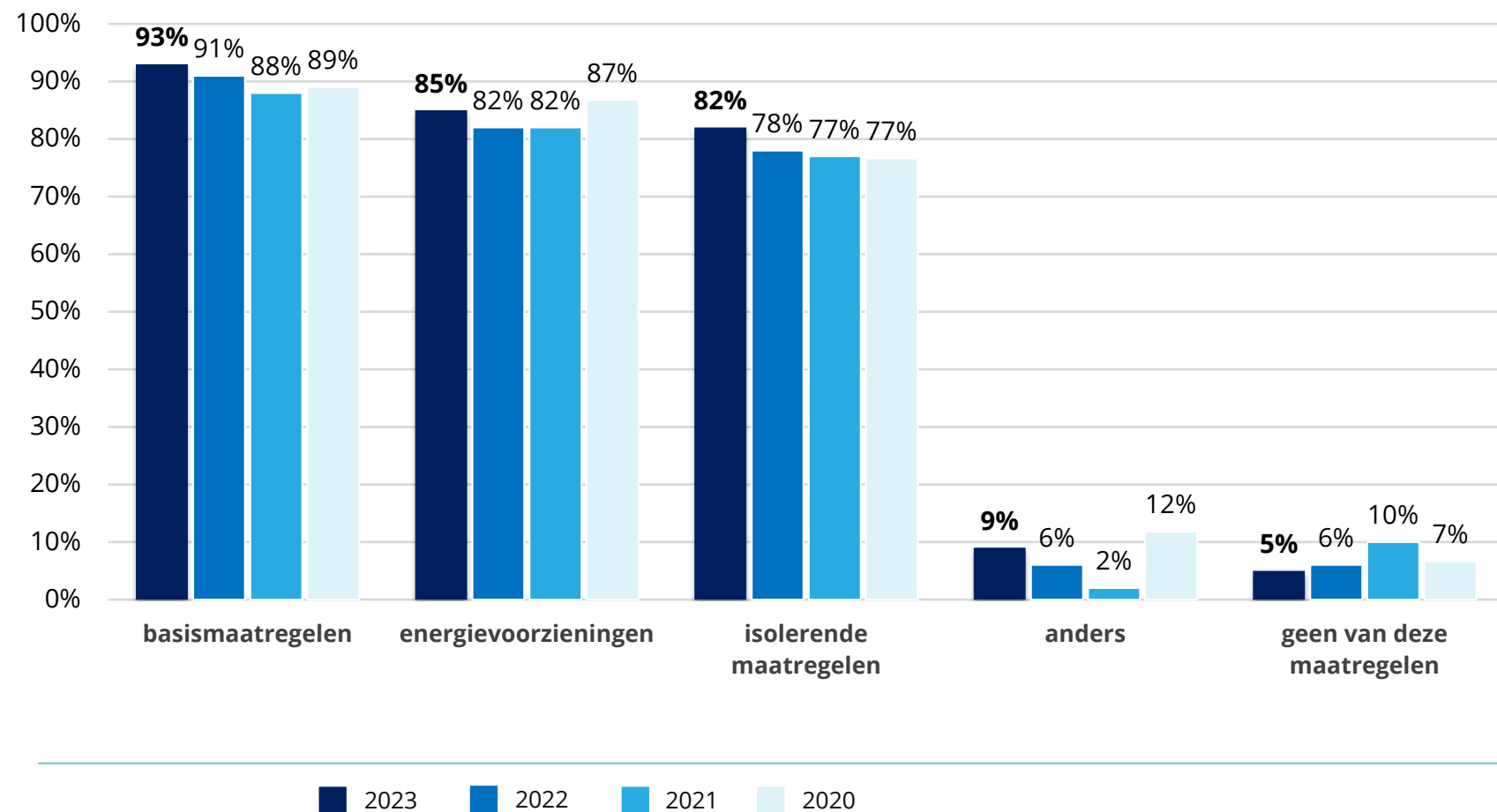
basis: alle respondenten n=555

- Het percentage monumenten waar historische energiebesparende voorzieningen aanwezig zijn, schommelt ieder jaar rond de 50%. In 2023 gaf 49% van de monumenteigenaren aan dat dit geval was (2022: 45%, 2021: 53%, 2020: 48%).
- Historische energiebesparende voorzieningen die hierbij vaak genoemd worden zijn (buiten)luiken, dubbele ramen (voorzetramen en dubbele deuren).

Welke van de volgende duurzaamheidsmaatregelen heeft u genomen in uw monument?

meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten n=555

Het percentage monumenteigenaren dat verduurzamingsmaatregelen heeft getroffen stijgt ieder jaar iets verder, want inmiddels heeft 95% van de monumenteigenaren één of meerdere maatregelen getroffen. De duurzaamheidsmaatregelen zijn ingedeeld in 3 categorieën (basis- en isolerende maatregelen en energievoorzieningen (zie volgende pagina voor een exacte indeling).

- De inzet van alle soorten maatregelen is ook het afgelopen jaar weer verder gestegen. De grootste stijging valt waar te nemen bij de isolerende maatregelen, waar inmiddels ook 82% van de monumenteigenaren voor heeft gekozen. Hier gaat het vooral om de isolatie van het dak of het verhogen van de isolatiewaarde van de ramen.
- De monumenteigenaren die verduurzamingsmaatregelen hebben getroffen, hebben nagenoeg allemaal basismaatregelen getroffen. Meest populaire basismaatregelen zijn het aanbrengen van energiezuinige verlichting en kierdichting.
- Bij de aangebrachte energievoorzieningen valt de stijging van het aantal monumenten met zonnepanelen op. Tussen 2020 en 2023 steeg het percentage dat zonnepanelen noemt van 19% naar 40%.

Welke van de volgende duurzaamheidsmaatregelen heeft u genomen in uw monument?
meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten n=555

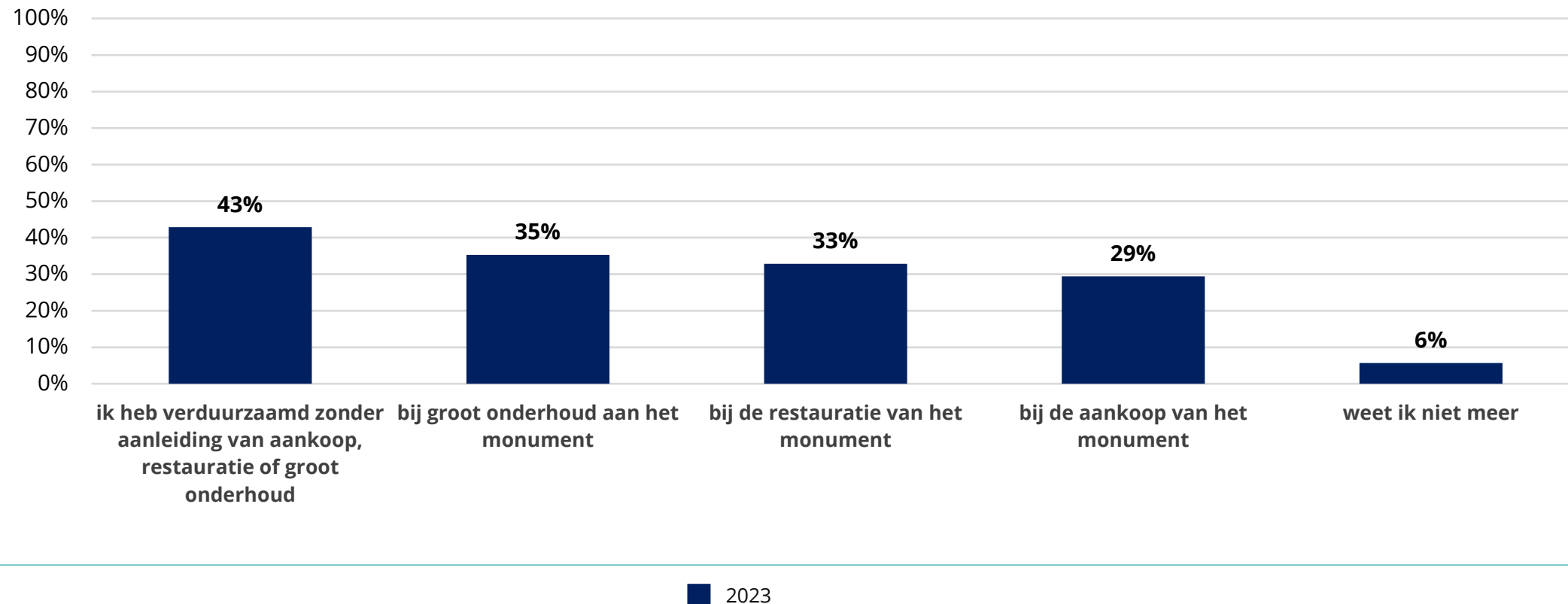
basismaatregelen	2023	2022	2021	2020
energiezuinige verlichting	84%	80%	81%	73%
kierdichting	72%	66%	62%	58%
thermostatische radiatorknoppen	58%	55%	54%	51%
leidingisolatie	50%	49%	50%	45%
slimme thermostaat	48%	46%	46%	39%
energiezuinige apparaten	47%	50%	44%	45%
dikke isolerende gordijnen of raamluiken	43%	37%	34%	30%
radiatorfolie	45%	32%	29%	20%
schoorsteenballon / klep	15%	13%	16%	14%

energievoorzieningen	2023	2022	2021	2020
HR(e)-ketel (gas)	74%	69%	81%	76%
zonnepanelen	40%	31%	24%	19%
hout gestookte installatie	13%	21%	18%	13%
warmtepomp	10%	9%	6%	5%
zonneboiler	3%	5%	3%	4%
hybride warmtepomp	5%	3%	2%	1%
brandstofcel	0%	0%	0%	0%

isolerende maatregelen	2023	2022	2021	2020
isolatie dak	55%	57%	54%	56%
verhogen isolatiewaarde ramen	42%	37%	37%	33%
isolatie vloer	38%	41%	37%	33%
isolatie gevels	33%	36%	34%	32%
voorzetramen	36%	32%	32%	29%

Wanneer zijn in uw monument de duurzaamheidsmaatregelen aangebracht?

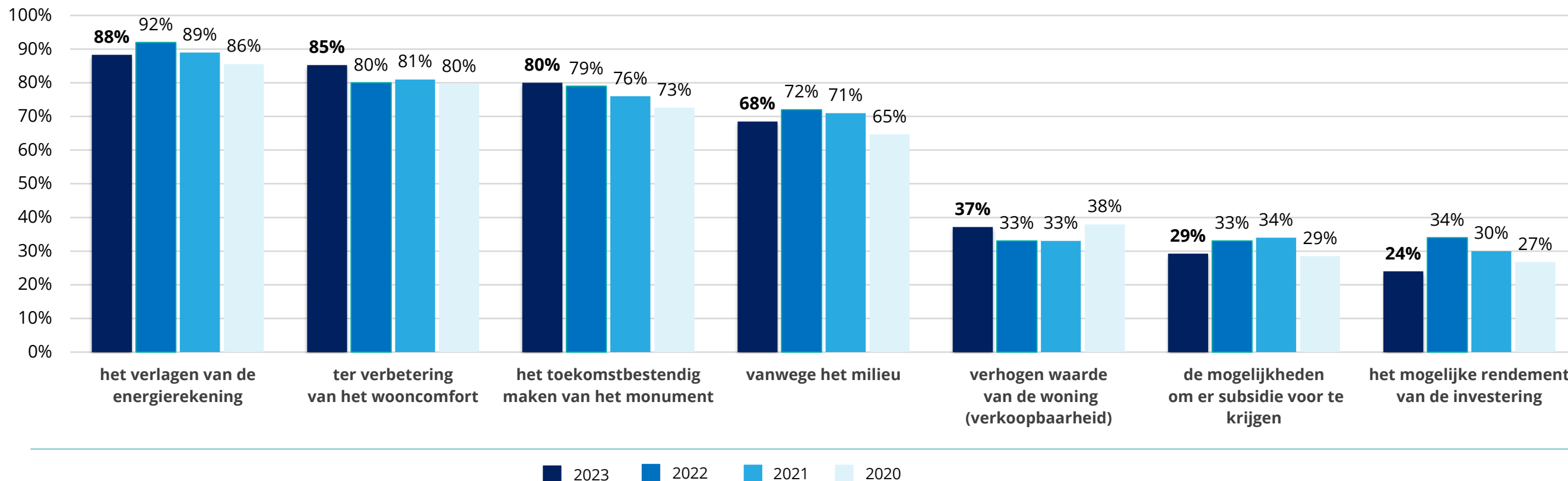
meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen n=530

- Duurzaamheidsmaatregelen worden veelal op een natuurlijk moment zoals restauratie, aankoop of groot onderhoud aangebracht.
- Het percentage monumenteigenaren dat verduurzaamd zonder dat daar zo'n natuurlijk moment aan voorafging lijkt licht te stijgen, in 2022 was dat percentage 22% terwijl dat in 2023 door 25% van de monumenteigenaren wordt genoemd (een deel van de monumenteigenaren geeft aan verduurzaamd te hebben op een natuurlijk moment en daarnaast ook verduurzaamd te hebben zonder aanleiding van aankoop, restauratie of groot onderhoud).

Wat zijn voor u de belangrijkste reden(en) om duurzaamheidsmaatregel(en) aan uw monument te laten aanbrengen?

meerdere antwoorden mogelijk | basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen n=530

- Hoewel het verlagen van de energierekening nog steeds het meest genoemde argument is om duurzaamheidsmaatregelen aan te brengen, vinden steeds meer monumenteigenaren het vergroten van het wooncomfort een belangrijke reden om te verduurzamen. Hiernaast blijft ook het toekomstbestendig maken van het monument een belangrijk argument.
- Opvallend is dat het mogelijke rendement op de investering in belang lijkt af te nemen, nog slechts 24% van de monumenteigenaren noemt dit terwijl dit bij de voorgaande meting nog voor 34% van de monumenteigenaren een argument was.

Hoe tevreden bent u over de bijdrage van deze maatregel(en) aan een verbeterd wooncomfort?

vijfpuntenschaal (1 = zeer ontevreden / 5 = zeer tevreden) | basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen n=530

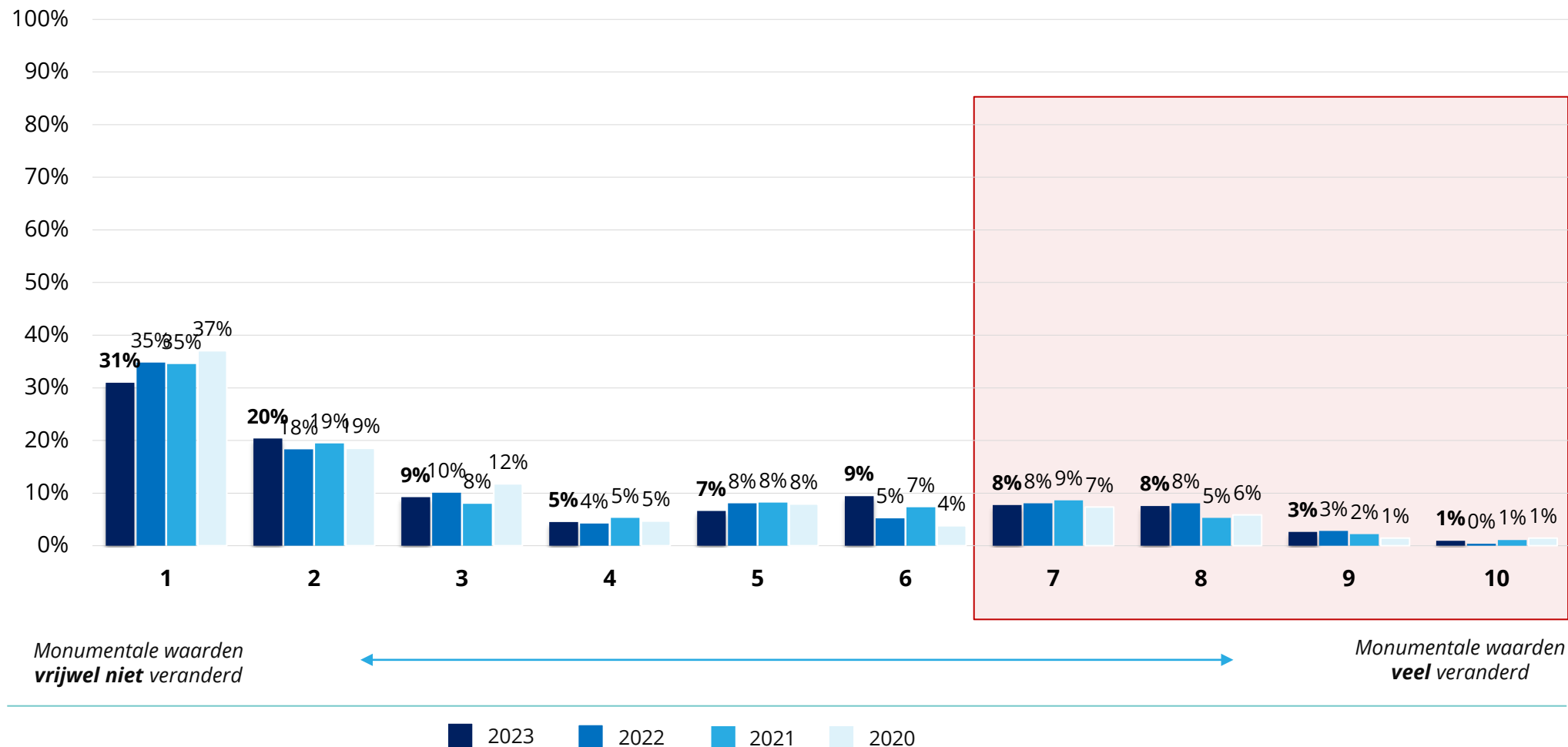
basismaatregelen	2023	2022	2021	2020
slimme thermostaat	4,2	4,2	4,1	4,1
energiezuinige verlichting	4,2	4,2	4,1	4,2
energiezuinige apparaten	4,1	4,1	4,1	4,1
thermostatische radiatorknoppen	4,0	4,1	3,9	3,9
leidingisolatie	3,7	3,8	3,7	3,8
dikke isolerende gordijnen of raamluiken	3,9	3,8	3,8	3,7
schoorsteenballon / klep	3,7	3,7	3,8	3,6
kierdichting	3,6	3,6	3,7	3,6
radiatorfolie	3,6	3,6	3,6	3,7

isolerende maatregelen	2023	2022	2021	2020
isolatie vloer	4,2	4,3	4,0	4,2
isolatie gevels	4,1	4,3	4,0	4,2
isolatie dak	4,2	4,2	4,1	4,2
verhogen isolatiewaarde ramen	4,2	4,1	4,1	4,1
voorzetramen	4,0	4,1	4,0	3,9

energievoorzieningen	2023	2022	2021	2020
zonneboiler	4,5	4,7	4,7	4,5
zonnepanelen	4,7	4,7	4,6	4,7
warmtepomp	4,4	4,7	4,2	4,5
hout gestookte installatie	4,5	4,4	4,3	4,4
hybride warmtepomp	4,2	4,3	4,6	4,6
HR(e)-ketel (gas)	4,0	3,9	4,1	4,0
brandstofcel	-	-	-	-

Op een schaal van 1 tot 10, in welke mate zijn de monumentale waarden veranderd na het aanbrengen van de duurzaamheidsmaatregelen?

een 1 betekent dat er vrijwel niets veranderd is en een 10 dat er veel veranderd is | basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen n=530

- Monumenteigenaren zijn vaak van mening dat de aangebracht maatregelen niet of nauwelijks invloed hebben gehad op de monumentale waarden van het monument. Ruim de helft (51%) van hen heeft met een 1 of een 2 aangegeven dat de monumentale waarde nauwelijks is veranderd na het aanbrengen van de duurzaamheidsmaatregelen.
- Net als in 2022 geeft 19% van de monumenteigenaren een 7 of hoger (zie rood vlak), wat betekent dat de duurzaamheidsmaatregelen bij deze groep duidelijk wel invloed hebben gehad op de monumentale waarden. Deze groep noemt relatief vaak dat zij de isolatiewaarde van de ramen hebben verhoogd en dat zij dak- en vloerisolatie hebben aangebracht.

Welke historische onderdelen zijn er aangepast bij het verduurzamen van uw monument?
meerdere antwoorden mogelijk | basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen
n=530

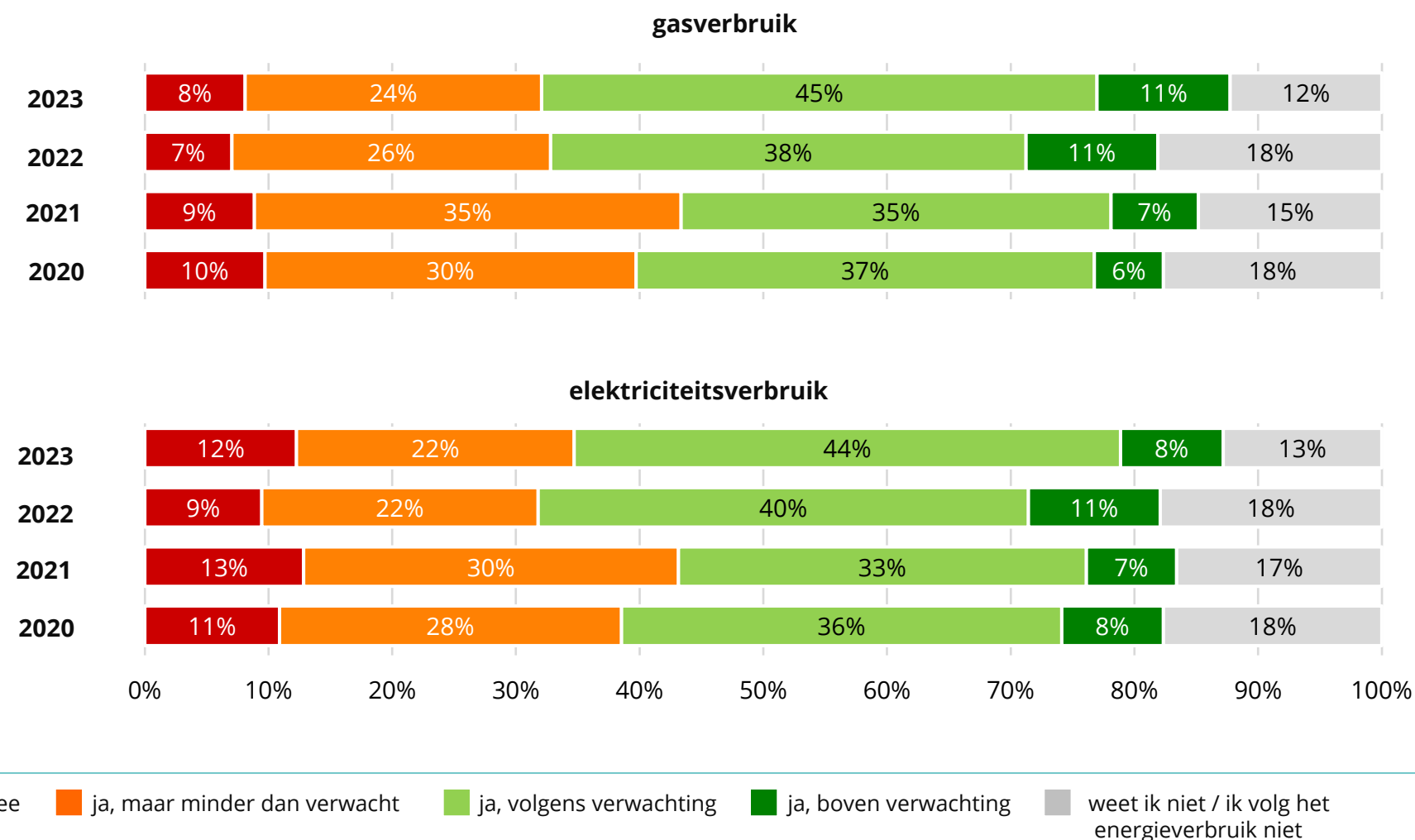
	2023	2022	2021	2020
ramen	44%	37%	38%	42%
wanden	21%	25%	23%	23%
dakconstructie	23%	24%	20%	25%
vloeren	23%	23%	22%	26%
plafonds	12%	18%	14%	13%
schoorsteen	9%	12%	8%	10%
deuren	8%	10%	8%	10%
anders	5%	1%	1%	3%
geen	35%	42%	44%	37%

Zijn er historische onderdelen afgedekt maar behouden gebleven?
meerdere antwoorden mogelijk | basis: monumenteigenaren die historische onderdelen hebben aangepast
n=347

	2023	2022	2021	2020
dakconstructie	19%	21%	24%	23%
wanden	18%	20%	16%	22%
ramen	16%	16%	14%	12%
plafonds	11%	13%	10%	12%
vloeren	13%	9%	8%	12%
deuren	7%	9%	4%	7%
schoorsteen	7%	8%	8%	8%
anders	4%	4%	2%	2%
geen	56%	57%	59%	58%

Zijn er historische onderdelen verdwenen?
meerdere antwoorden mogelijk | basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen
n=530

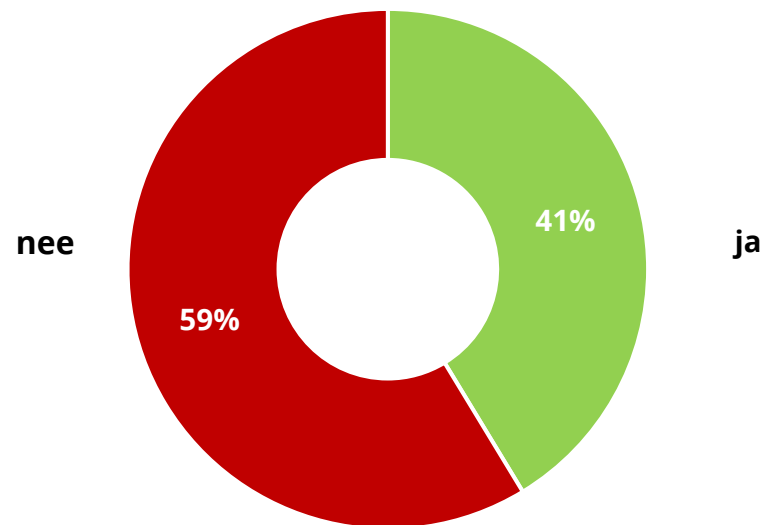
	2023	2022	2021	2020
ramen	4%	5%	5%	4%
vloeren	4%	5%	4%	6%
schoorsteen	5%	4%	4%	4%
plafonds	2%	3%	3%	2%
wanden	3%	3%	2%	3%
deuren	2%	3%	4%	2%
dakconstructie	3%	2%	2%	2%
anders	5%	3%	2%	1%
geen	82%	85%	84%	84%

Hebben alle genomen duurzaamheidsmaatregelen invloed gehad op uw gasverbruik / elektriciteitsverbruik?
basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen n=530

- Als één van de belangrijkste argumenten om te verduurzamen noemt de monumenteigenaar het verlagen van de energierekening. Het is daarom wenselijk dat de maatregelen zorgen voor een verlaging van het gas- en/of elektriciteitsverbruik.
- In meer dan de helft van de gevallen heeft de verduurzamingsmaatregel invloed gehad op het gas- en/of energieverbruik. Vooral ten aanzien van het verlagen van het gasverbruik lijkt een positieve tendens zichtbaar, inmiddels geeft 56% aan dat het een positief effect hierop heeft. Toch geeft ook nog steeds een derde aan dat het geen effect, of minder effect dan verwacht heeft gehad.
- Iets meer dan een derde (34%) van de monumenteigenaren heeft aangegeven dat de genomen duurzaamheidsmaatregel(en) niet of minder dan verwacht van invloed was op het elektriciteitsverbruik.
- Het valt op dat het percentage monumenteigenaren dat niet weet of de maatregelen effect hebben gehad of dat ze het niet meten, afneemt.

Heeft u advies ingewonnen bij een adviseur voor het nemen van de duurzaamheidsmaatregel(en)?

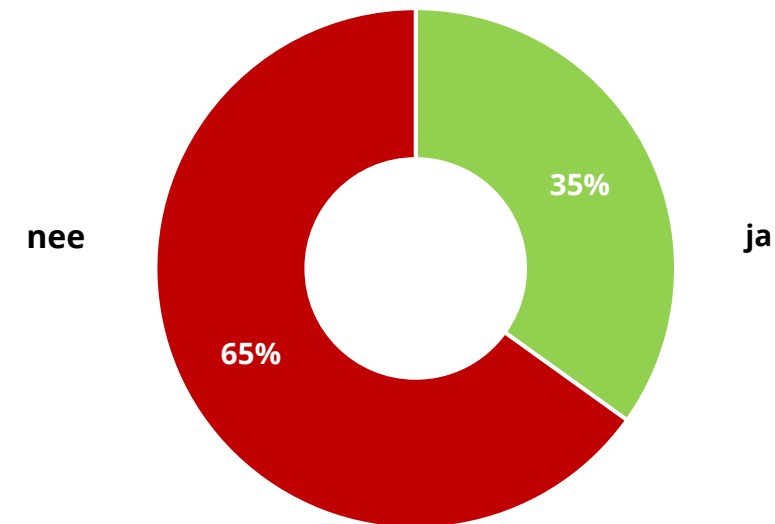
basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen n=530

- Het lijkt erop dat de monumenteigenaren steeds vaker advies inwinnen bij een adviseur voordat zij investeren in duurzaamheidsmaatregelen, 41% van de monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen heeft aangebracht heeft hiervoor advies ingewonnen (2022: 39%, 2021: 35%, 2020: 38%).

Had u van te voren goed inzicht in de besparingsprognose bij het nemen van de duurzaamheidsmaatregel(en)?

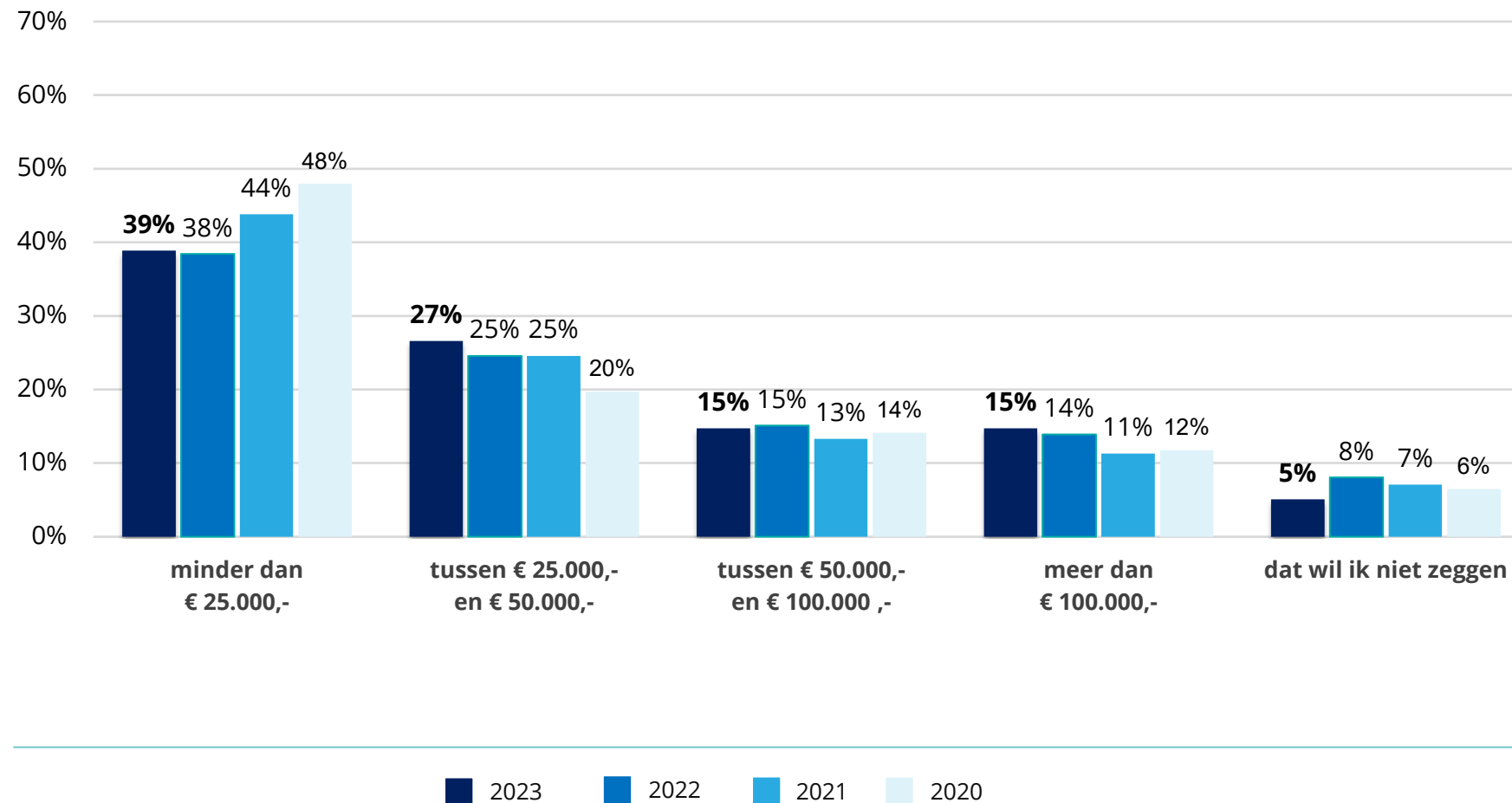
basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen n=530

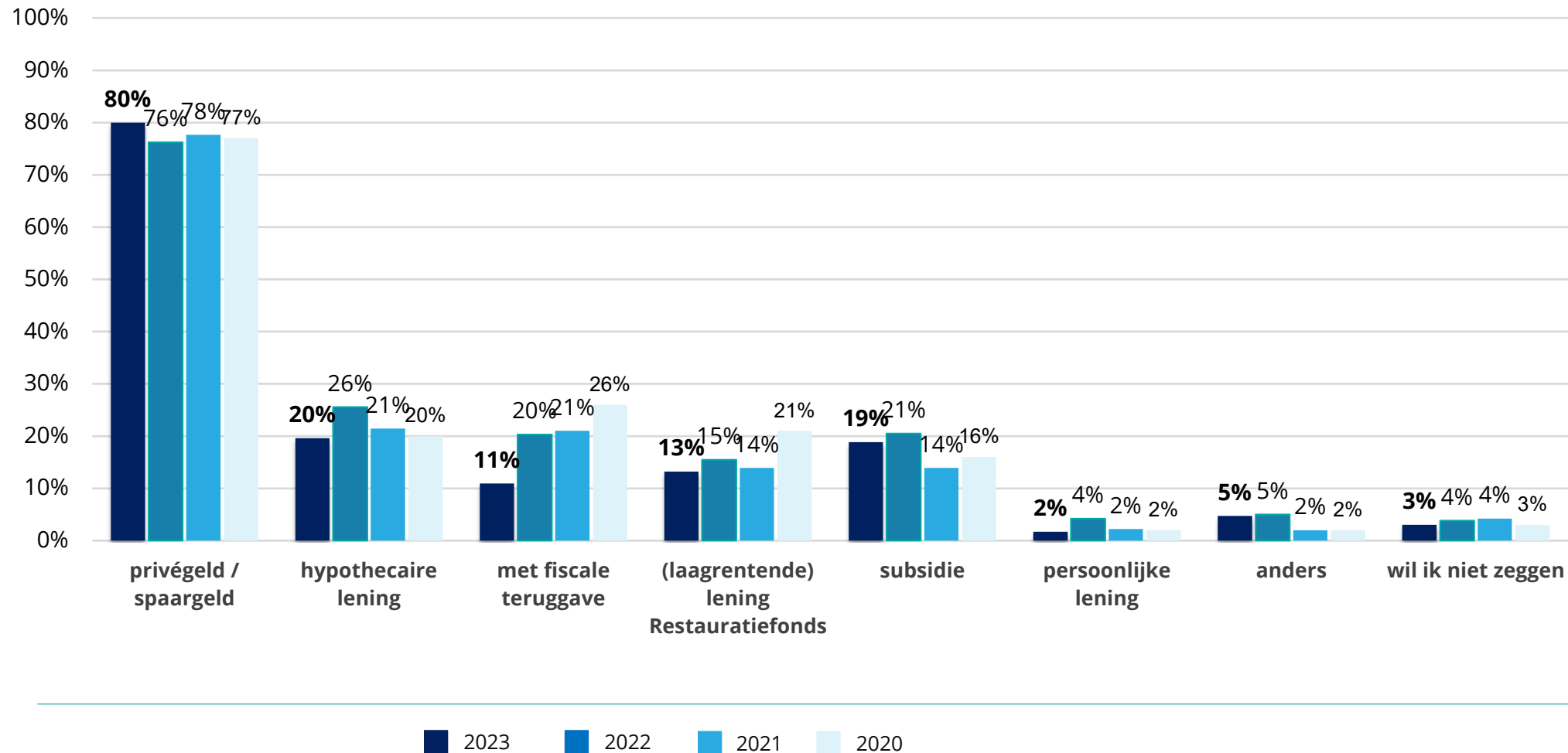
- Tijdens de drie eerder uitgevoerde monitoren verduurzaming monumenten, schommelde het percentage dat van te voren goed inzicht had in de besparingsprognose tussen de 28% en de 30%. Ten opzichte van de eerdere jaren lijkt men beter geïnformeerd over het effect van de investeringen.
- Net als bij de voorgaande meting hadden monumenteigenaren die advies hebben ingewonnen, significant vaker inzicht in de besparingsprognose (44%) dan zij die dit niet hebben gedaan (29%), is ook laatstgenoemde groep duidelijk beter op de hoogte van de besparingsprognose dan vorig jaar (19%).

Wat waren de kosten van de duurzaamheidsmaatregel(en)?

basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen n=530

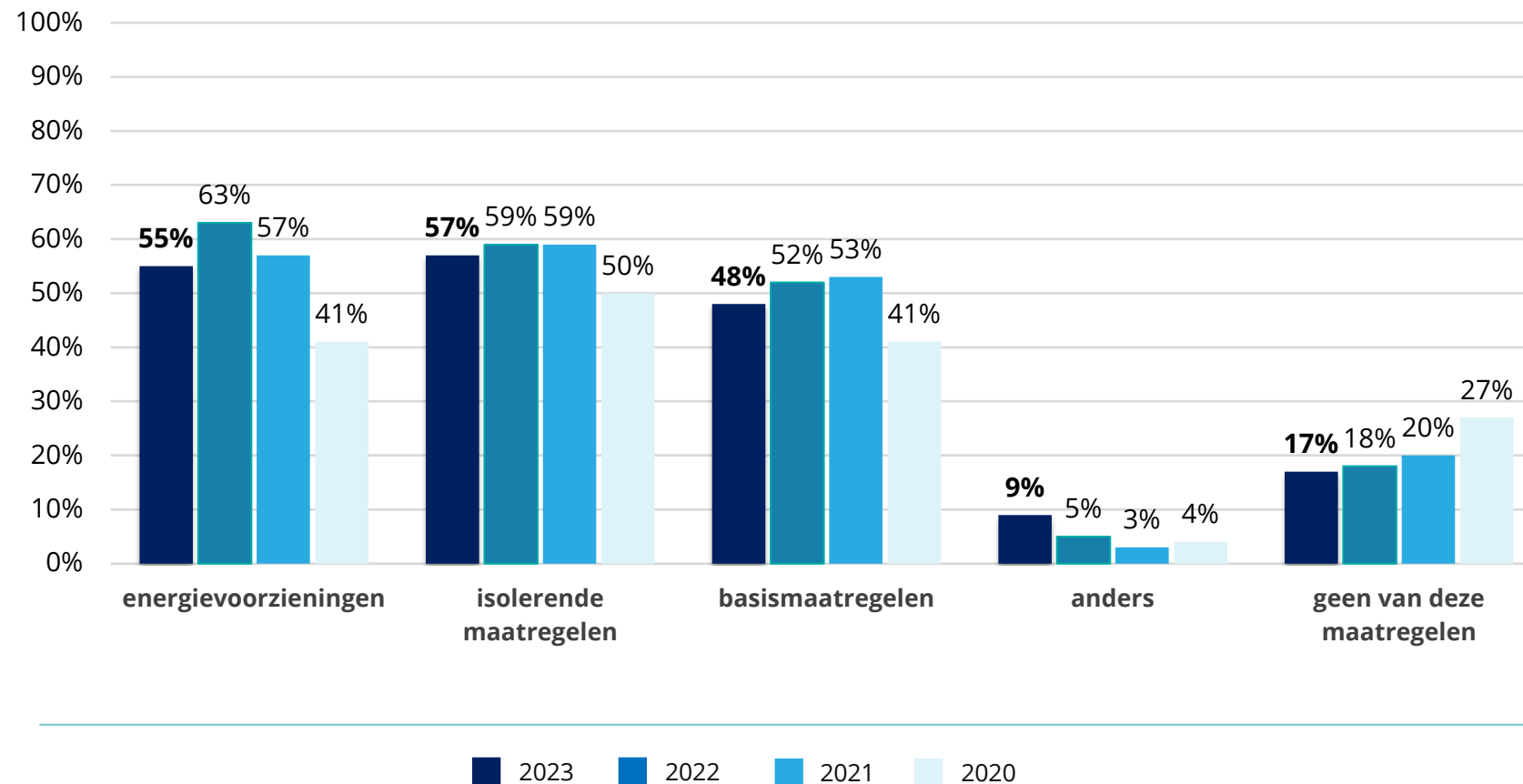
- Monumenteigenaren die geïnvesteerd hebben in duurzaamheidsmaatregelen hebben ongeveer hetzelfde geïnvesteerd als bij de voorgaande meting. Het percentage dat tussen de € 25.000,- en € 50.000,- steeg licht, maar dit lijkt met name veroorzaakt door een daling van percentage monumentbezitters, dat niet wil zeggen wat de kosten bedroegen (van 8% naar 5%).

Hoe heeft u deze duurzaamheidsmaatregel(en) gefinancierd?
meerdere antwoorden mogelijk, basis: monumenteigenaren die duurzaamheidsmaatregelen hebben laten aanbrengen n=530

- In toenemende mate worden de duurzaamheidsmaatregelen gefinancierd met behulp van eigen privégeld / spaargeld. In 2022 steeg het percentage dat gebruikmaakte van een hypothecaire lening en subsidie, maar met namen de inzet van een hypothecaire lening is er duidelijk afgenomen.

Overweegt u binnen de komende drie jaar één van de volgende duurzaamheidsmaatregelen te nemen?

meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten n=555

Het lijkt erop dat monumenteigenaren nog niet klaar zijn met het investeren in verduurzaming. Aan de monumenteigenaren is gevraagd of zij overwegen de komende drie jaar (nog meer) duurzaamheidsmaatregelen te nemen. Ook deze maatregelen zijn ingedeeld in de eerdergenoemde drie categorieën.

- De bereidheid om in duurzaamheidsmaatregelen te investeren blijft groot; 83% van de monumenteigenaren overweegt om in de komende 3 jaar verduurzamingsmaatregelen te nemen waarmee dit percentage steeds verder toeneemt (2022: 82%, 2021: 80%, 2020: 73%).
- De drie typen verduurzamingsmaatregelen worden procentueel gezien allen minder vaak genoemd dan in 2022. Wel worden er vaker andere maatregelen genoemd zoals het plaatsen van een batterij / accu, aansluiting op een warmtenet of het installeren van systemen die gebruikmaken van warmteterugwinning.
- Eerder werd al duidelijk dat al een groot deel (40%) van de monumenteigenaren iets met zonnepanelen heeft gedaan. Ten opzichte van vorig jaar (40%) is het percentage monumenteigenaren met plannen in deze richting daardoor waarschijnlijk ook wat gedaald (28%).

Overweegt u binnen de komende drie jaar één van de volgende duurzaamheidsmaatregelen te nemen?
meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten n=555

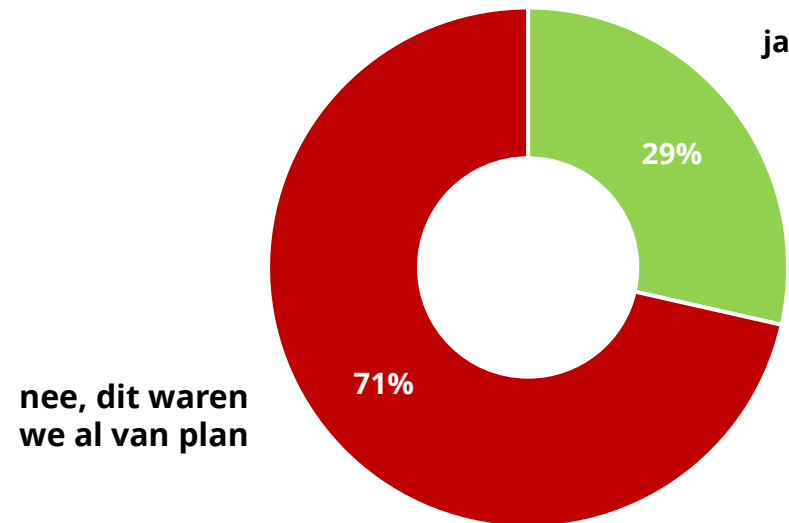
energie-voorzieningen	2023	2022	2021	2020
zonnepanelen	28%	40%	33%	26%
hybride warmtepomp	25%	23%	19%	9%
warmtepomp	20%	20%	18%	11%
zonneboiler	8%	11%	8%	9%
HR(e)-ketel (gas)	8%	7%	11%	7%
hout gestookte installatie	4%	5%	5%	2%
brandstofcel	3%	1%	3%	2%

isolerende maatregelen	2023	2022	2021	2020
verhogen isolatiewaarde ramen	32%	30%	34%	25%
isolatie dak	23%	25%	24%	17%
isolatie vloer	21%	22%	21%	17%
isolatie gevels	19%	19%	21%	12%
voorzetramen	17%	19%	21%	18%

basismaatregelen	2023	2022	2021	2020
kierdichting	23%	30%	27%	22%
energiezuinige apparaten	14%	17%	18%	12%
radiatorfolie	8%	16%	14%	12%
dikke isolerende gordijnen of raamluiken	13%	15%	16%	10%
energiezuinige verlichting	10%	14%	14%	11%
leidingisolatie	10%	9%	10%	7%
slimme thermostaat	8%	9%	13%	6%
schoorsteenballon / klep	5%	8%	7%	3%
thermostatische radiatorknoppen	6%	6%	8%	7%

Heeft het eerder (succesvol) uitvoeren van duurzaamheidsmaatregelen ervoor gezorgd dat u de komende drie jaar opnieuw duurzaamheidsmaatregelen gaat uitvoeren?

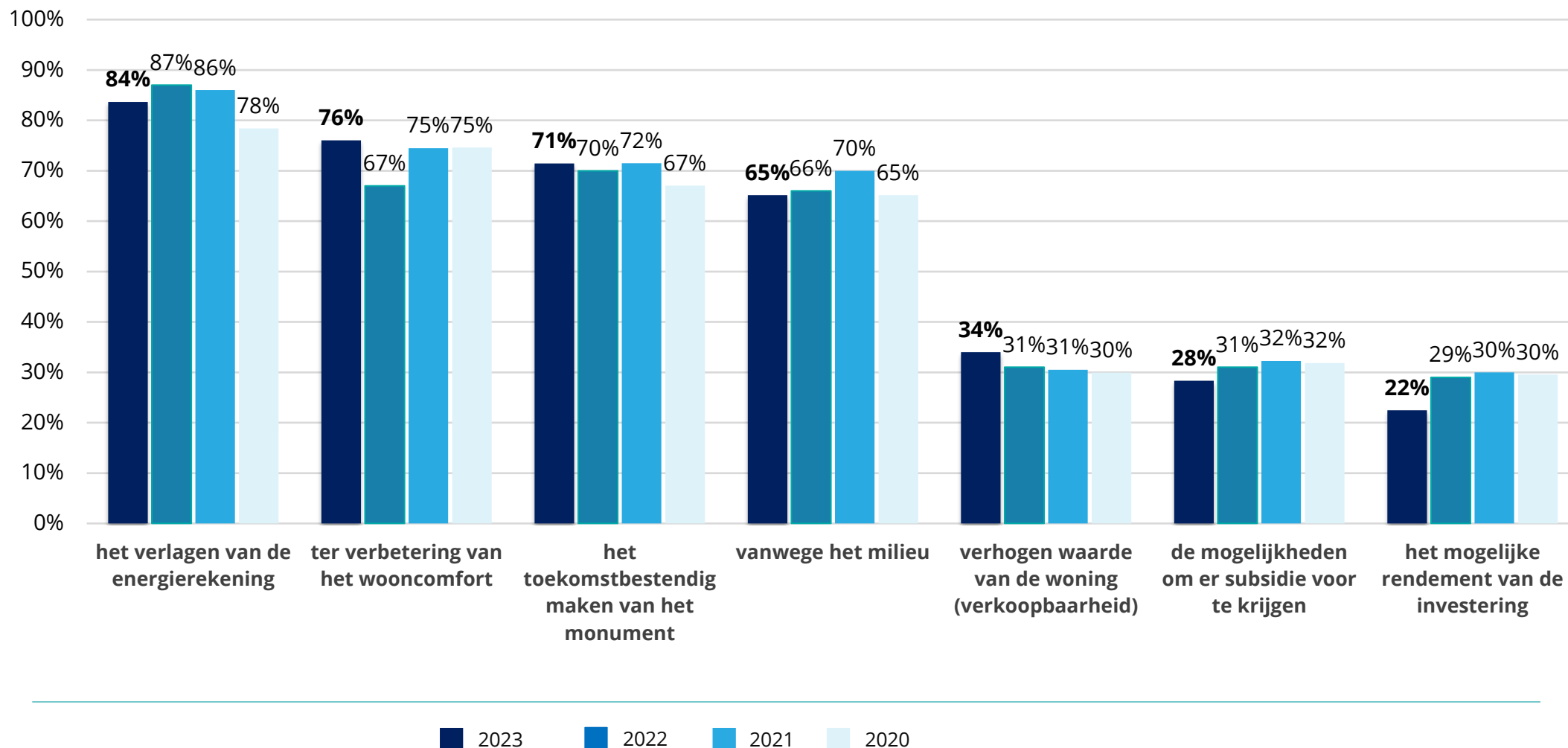
basis: alle respondenten die al eerder duurzaamheidsmaatregelen hebben doorgevoerd en dit ook in de komende drie jaar van plan zijn te gaan doen n=438

- Het eerder (succesvol) uit laten voeren van duurzaamheidsmaatregelen speelt net als eerdere jaren slechts bij een klein deel (29%) een rol bij de keuze om dit ook in de toekomst weer te doen (2022: 29%, 2021: 27%, 2020: 28%).

Wat zijn voor u de belangrijkste reden(en) om in de toekomst deze duurzaamheidsmaatregel(en) aan uw monument te laten aanbrengen?

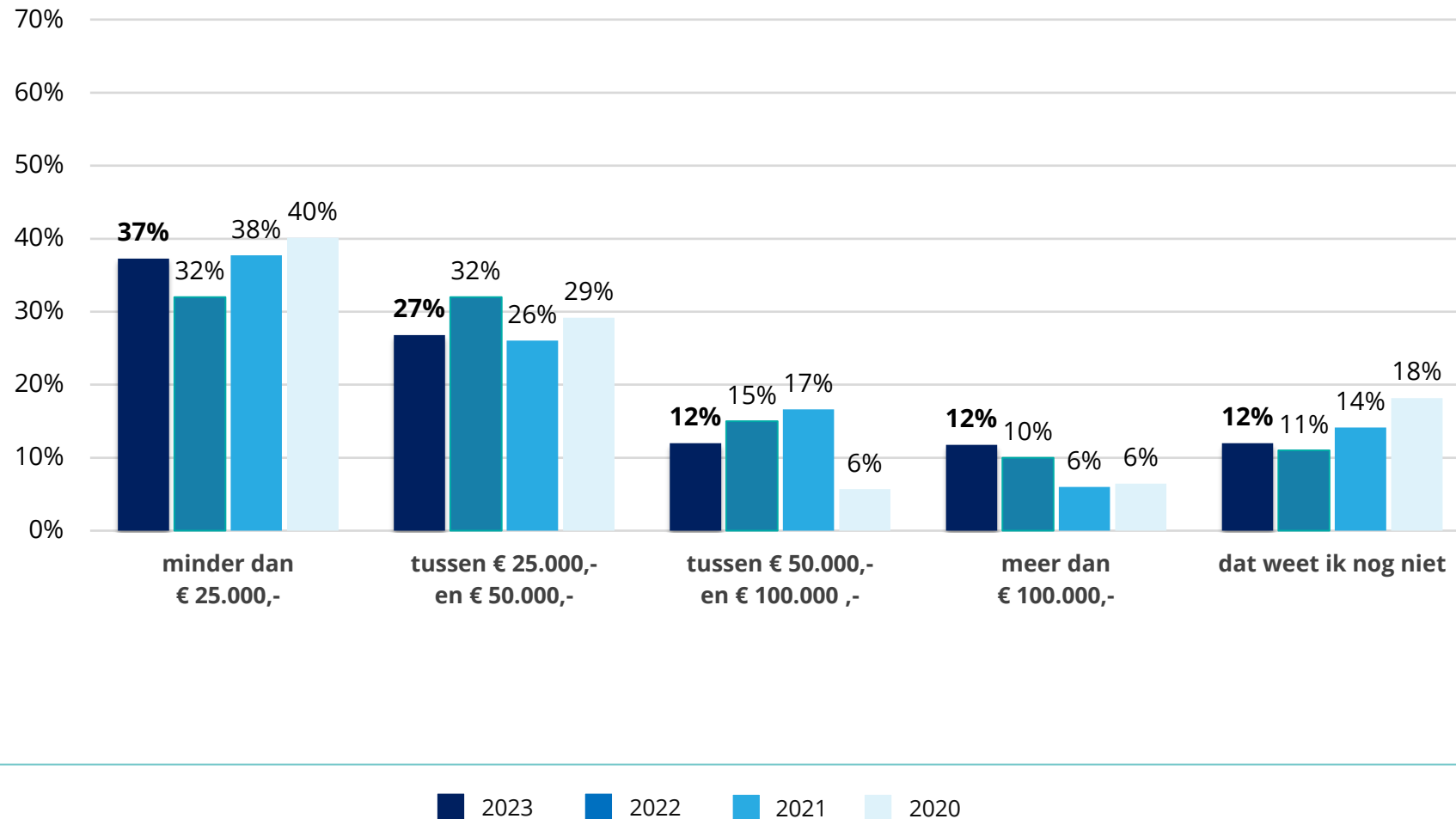
meerdere antwoorden mogelijk | basis: monumenteigenaren die in de toekomst duurzaamheidsmaatregelen laten aanbrengen n=459

- Ook over de toekomstige plannen op het gebied van verduurzaming is gevraagd wat de belangrijkste redenen hiervoor zijn. Dit zijn veelal dezelfde redenen waarom men al verduurzamingsmaatregelen heeft doorgevoerd.
- Het verlagen van de energierekening blijft de belangrijkste reden om een verduurzamingsmaatregel aan te laten brengen. Opvallend is dat vorig jaar het verbeteren van het wooncomfort relatief weinig genoemd werd, maar dat het in 2023 weer op het niveau van 2021 en daarvoor is. Het belang van het mogelijke rendement op de investering neemt daarentegen af.

Wat voor kosten verwacht u te maken voor het aanbrengen van deze duurzaamheidsmaatregel(en)?

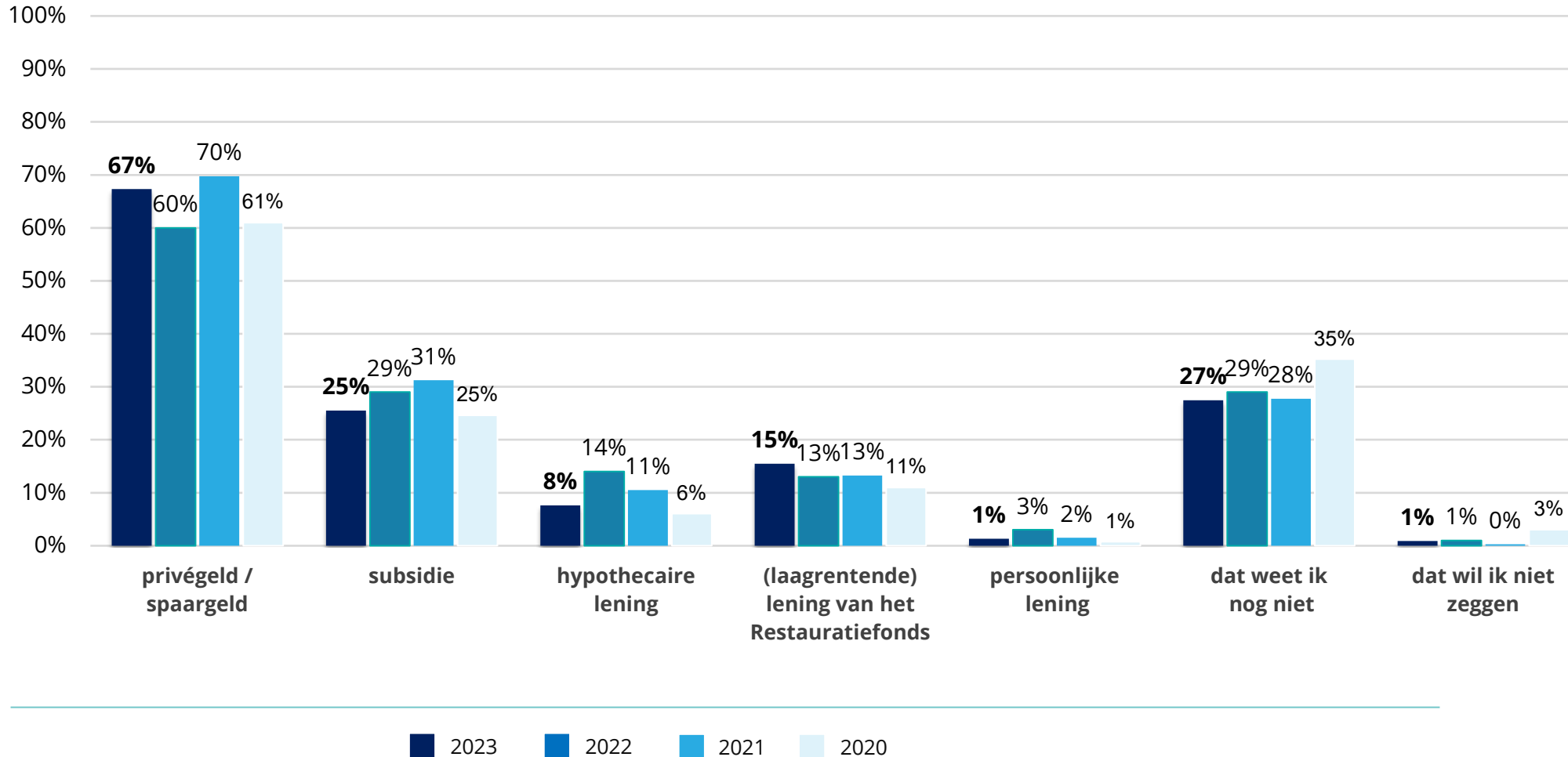
basis: monumenteigenaren die in de toekomst duurzaamheidsmaatregelen laten aanbrengen n=459

- De bedragen die men denkt te moeten investeren verschuiven enigszins. De groep die een relatief klein bedrag denkt te moeten investeren (minder dan € 25.000,-) neemt toe, maar ook de groep die meer dan € 100.000,- aan kosten verwacht, neemt door de jaren heen steeds verder toe. De groep die tussen de € 25.000,- en de € 100.000,- denkt te moeten investeren, neemt daarmee steeds verder af (nu 37%, dat was in 2022 47%).

Hoe gaat u deze duurzaamheidsmaatregel(en) financieren?

meerdere antwoorden mogelijk | basis: monumenteigenaren die in de toekomst duurzaamheidsmaatregelen laten aanbrengen n=459

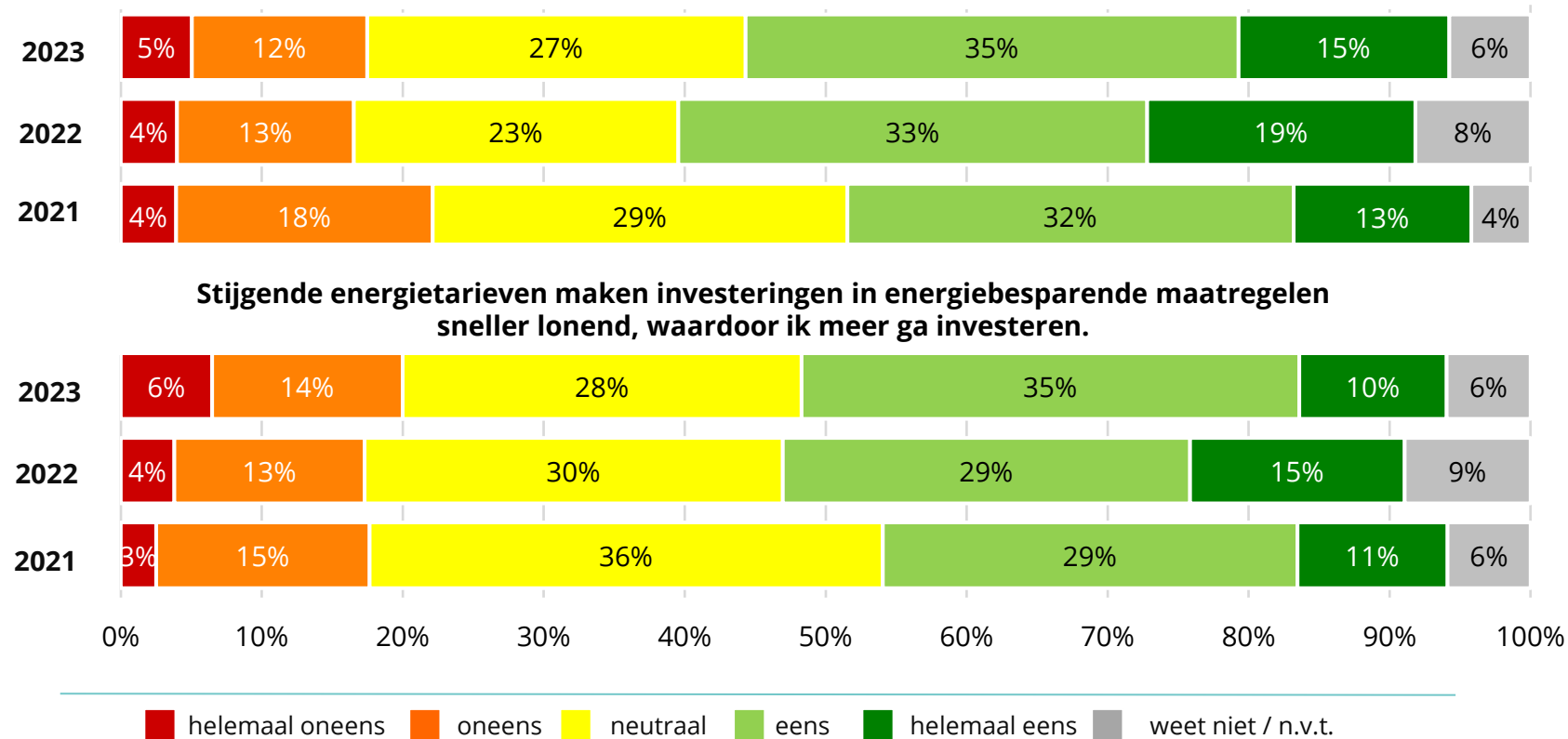
- Ook de toekomstige maatregelen worden veelal met privégeld en / of spaargeld gefinancierd. Ten opzichte van de monitor van 2022 is dit percentage weer gestegen, net onder het niveau van 2021.
- Minder dan bij eerdere metingen verwacht men voor de duurzaamheidsmaatregel subsidie te ontvangen of een hypothecaire lening in te zullen zetten.

Hieronder staan twee stellingen over de gevolgen van stijgende energietarieven.

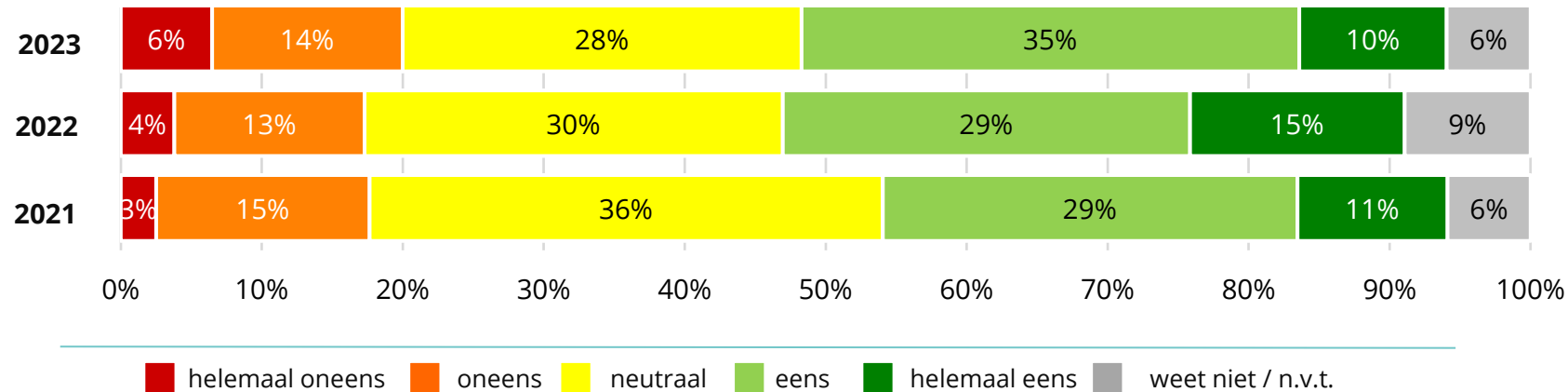
Kunt u aangeven in welke mate u het hiermee eens bent?

vijfpuntenschaal | basis: alle respondenten n=555

Stijgende energietarieven zorgen ervoor dat ik investeringen in duurzaamheidsmaatregelen aan mijn monument eerder dan gepland ga uitvoeren.

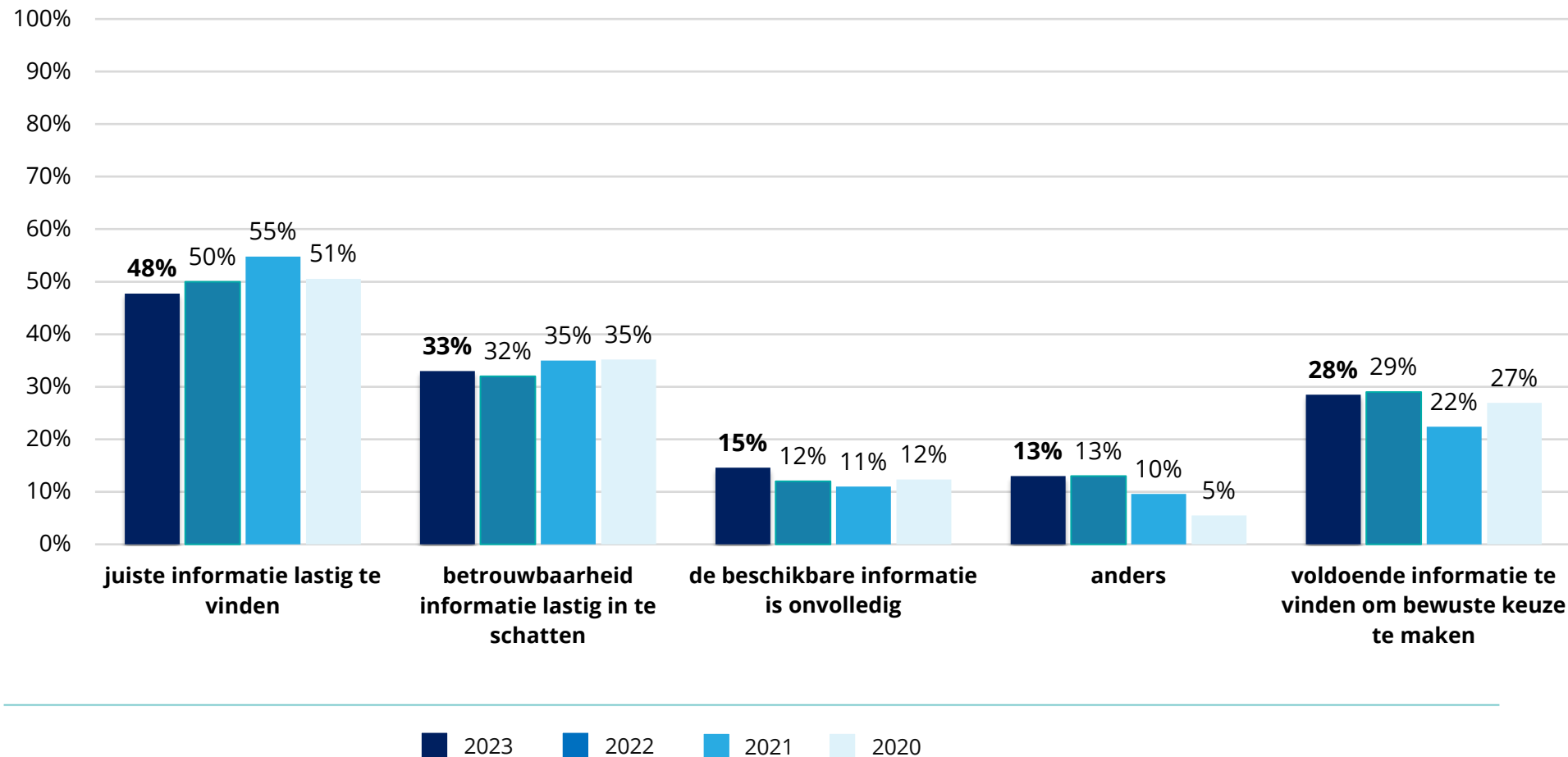
Stijgende energietarieven maken investeringen in energiebesparende maatregelen sneller lonend, waardoor ik meer ga investeren.

- De helft van de monumenteigenaren denkt dat de stijgende energietarieven ervoor zorgen dat zij duurzaamheidsplannen eerder uit gaan voeren dan gepland.
- In iets mindere mate denkt men eveneens dat de stijgende energietarieven investeringen sneller lonend maken en men daardoor ook meer gaat investeren, maar het percentage dat het met deze stelling eens is ligt gelijk aan 2022.

Wat vindt u van de beschikbare informatie over de verduurzaming van monumenten?

meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten n=555

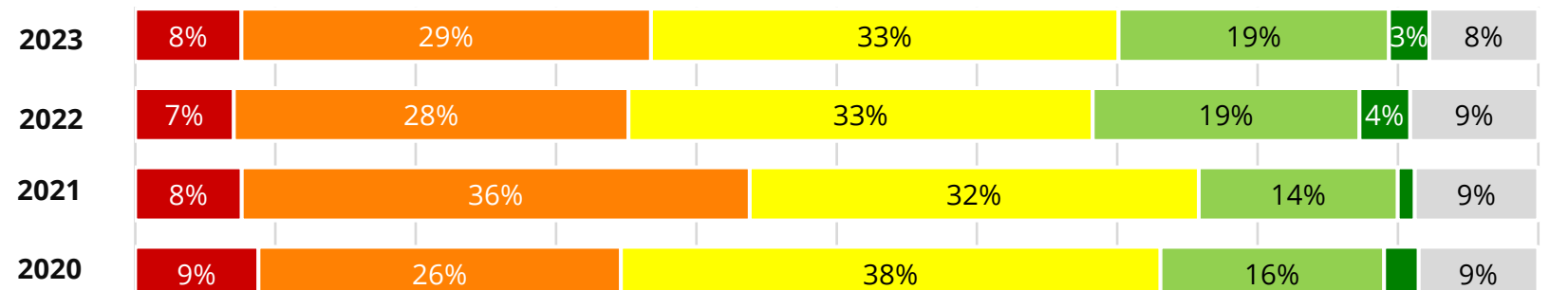

- Minder dan bij eerdere metingen vinden monumenteigenaren het lastig om de juiste informatie te vinden. Wel ervaart men iets meer dat de beschikbare informatie onvolledig is.
- Ruim een kwart van de monumenteigenaren vindt dat er voldoende informatie beschikbaar is om bewuste keuzes bij het verduurzamen van het monument te maken.

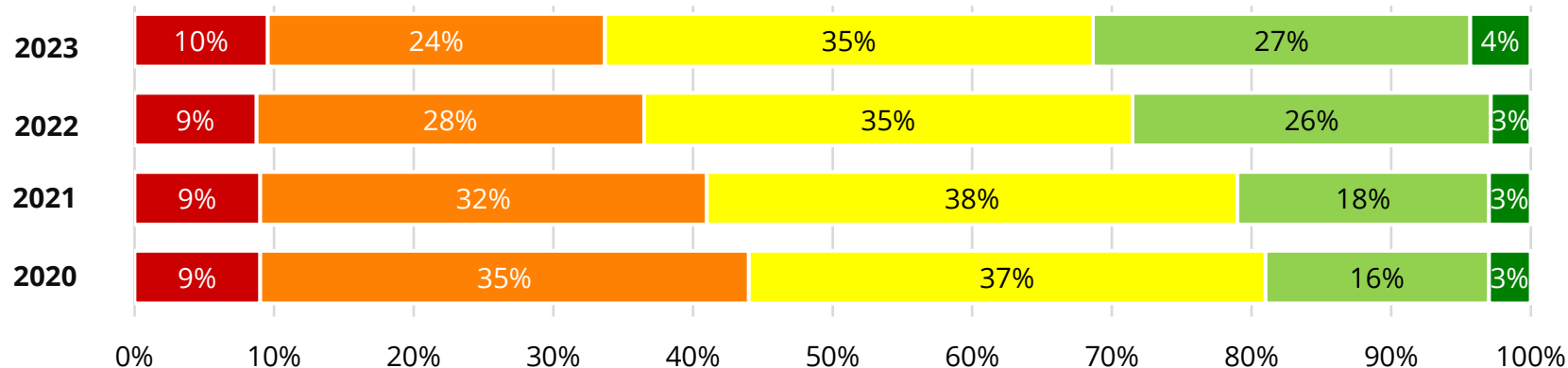
In hoeverre bent u het eens met onderstaande stellingen?

vijfpuntenschaal | basis: alle respondenten n=555

Het is eenvoudig om informatie te vinden over de financieringsmogelijkheden die de overheid biedt om duurzaamheidsmaatregelen te nemen.

Het is eenvoudig om informatie te vinden over duurzaamheidsmogelijkheden binnen mijn monumentale pand.

helemaal oneens oneens neutraal eens helemaal eens weet ik niet

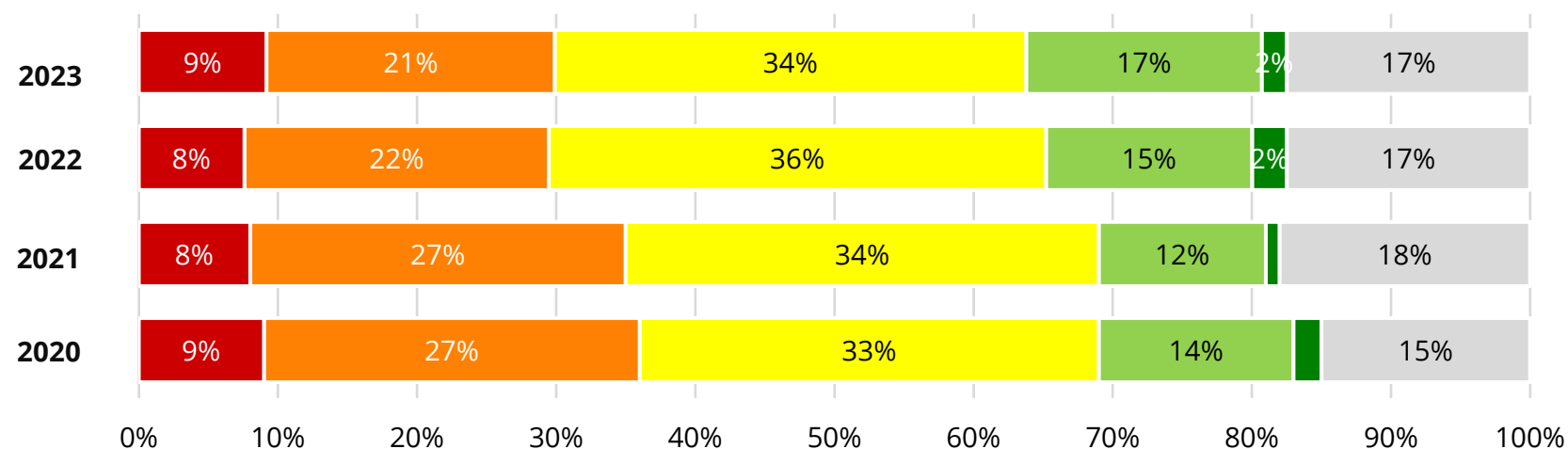
- Het is volgens monumenteigenaren nog steeds niet eenvoudig om informatie te vinden over financieringsmogelijkheden die de overheid biedt om duurzaamheidsmaatregelen te nemen. Slechts een op de vijf (22%) van de monumenteigenaren is het (helemaal) eens met de stelling dat dit wel eenvoudig is.
- Hoewel er nog steeds meer monumenteigenaren zijn die het niet eenvoudig vinden om informatie te vinden over duurzaamheidsmogelijkheden binnen het eigen monumentale pand, dan monumenteigenaren die het wel eenvoudig vinden, is er wel een verschuiving zichtbaar. Steeds meer monumenteigenaren geven aan dat dit soort informatie eenvoudig te vinden is. Waar in 2020 dat percentage nog minder dan 20% was, is dat in 2023 inmiddels gestegen naar meer dan 30%.

In hoeverre bent u het eens met onderstaande stelling?

vijfpuntenschaal | basis: alle respondenten n=555

Er zijn voldoende financieringsmogelijkheden voor het nemen van duurzaamheidsmaatregelen.

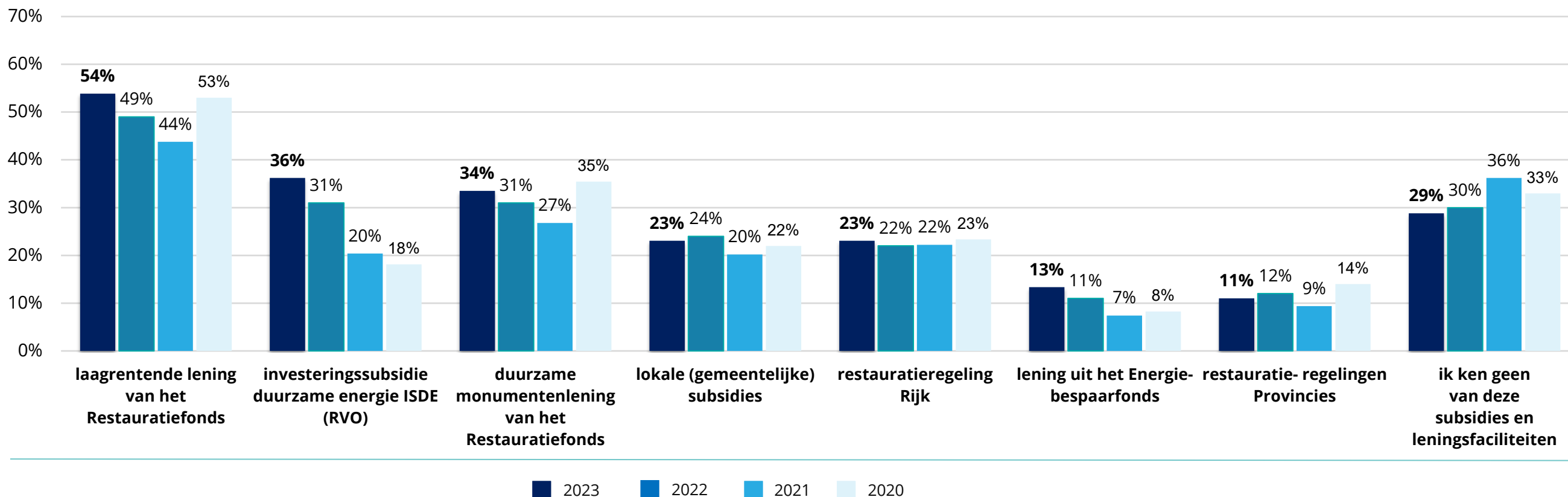
- De groep die van mening is dat er voldoende financieringsmogelijkheden zijn voor het nemen van duurzaamheidsmaatregelen blijft licht stijgen; inmiddels vindt bijna 20% van de monumenteigenaren dat dit het geval is. De groep die vindt dat er onvoldoende financieringsmogelijkheden zijn, is echter nog altijd groter (30%) en daarnaast weet 17% niet of dit het geval is.

■ helemaal oneens
 ■ oneens
 ■ neutraal
 ■ eens
 ■ helemaal eens
 ■ weet ik niet

Bent u bekend met de volgende subsidies en leningsfaciliteiten?

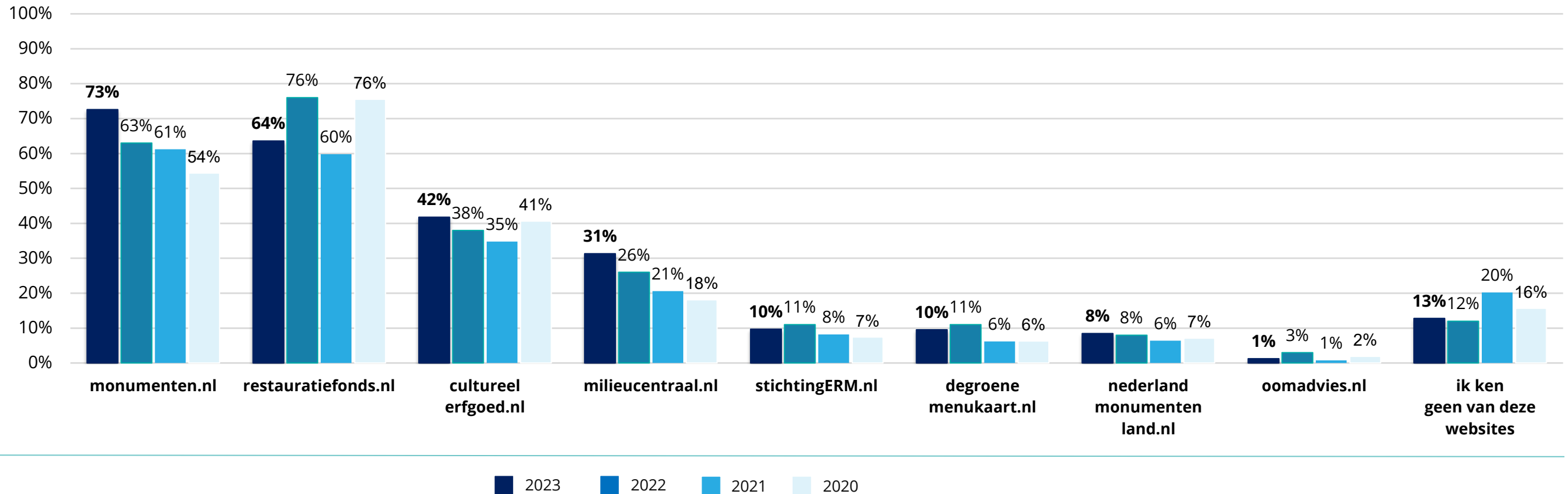
meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten n=555

- De laagrentende lening en de duurzame monumentenlening van het Restauratiefonds waren in de vorige monitor het bekendst wat betreft de subsidies en leningsfaciliteiten, maar hier is in 2023 de ISDE-regeling tussen gekomen. De ISDE-regeling heeft ook in 2023 weer aan bekendheid gewonnen.
- Opvallend is dat bijna 1 op de 3 (29%) van de monumenteigenaren geen van de genoemde subsidies en leningsfaciliteiten kent.

Bent u globaal bekend met de inhoud van de volgende website(s)?

meerdere antwoorden mogelijk | basis: alle respondenten n=555

4.

Achtergrondkenmerken

In welke provincie staat uw monumentale pand?	n	%
Friesland	34	6%
Groningen	32	6%
Overijssel	23	4%
Drenthe	33	6%
Gelderland	111	20%
Noord-Holland	77	14%
Zuid-Holland	82	15%
Flevoland	0	0%
Utrecht	45	8%
Noord-Brabant	52	9%
Limburg	46	8%
Zeeland	20	4%
totaal	555	100%

Wat is het bouwjaar van uw monument?	n	%
t/m 1799	228	41%
1800-1899	178	32%
1900-1999	149	27%
totaal	555	100%

Wat voor type monument bezit u?	n	%
woonhuis	330	59%
boerderij	126	23%
kerkgebouw of klooster	14	3%
kasteel, buitenplaats of landhuis	17	3%
molen of gemaal	9	2%
anders	59	11%
totaal	555	100%

Wat voor een soort monument betreft het?	n	%
rijksmonument	423	76%
gemeentelijk monument	108	19%
provinciaal monument	8	1%
beeldbepalend pand in een beschermd stads- en dorpsgezicht	4	1%
anders	12	2%
totaal	555	100%

Hoe lang bent u al eigenaar van uw monument	n	%
korter dan een jaar	29	5%
1-5 jaar	105	19%
6-10 jaar	73	13%
11-15 jaar	54	10%
langer dan 15 jaar	294	53%
totaal	555	100%

Woont u zelf in het monument?	n	%
ja	504	91%
nee	51	9%
totaal	555	100%

Met hoeveel personen woont u in het monument	n	%
1	47	9%
2	281	56%
3	63	13%
4	66	13%
5	29	6%
meer dan 5	18	4%
totaal	504	100%

Hoeveel vierkante meters woonoppervlak heeft uw monument?	n	%
0-99 m²	28	5%
100-199 m²	142	26%
200-299 m²	138	25%
300-399 m²	87	16%
400-499 m²	35	6%
500-599 m²	19	3%
600-699 m²	9	2%
700-799 m²	6	1%
800-899 m²	2	0%
900 m² of meer	18	3%
weet ik niet	71	13%
totaal	555	100%

Beschikt u over een energielabel voor uw monument, en als dat zo is welk energielabel is dat dan?	n	%
A++++	1	0%
A+++	2	0%
A++	1	0%
A+	4	1%
A	12	2%
B	9	2%
C	19	3%
D	12	2%
E	13	2%
F	19	3%
G	31	6%
nee, ik heb geen energielabel voor mijn monument	56	10%
weet ik niet	376	68%
totaal	555	100%

Wat was (naar schatting) uw gasverbruik in het afgelopen kalenderjaar?	n	%
0-999 m³	82	15%
1000-1999 m³	131	24%
2000-2999 m³	108	19%
3000-3999 m³	53	10%
4000-4999 m³	22	4%
5000 m³ of meer	42	8%
weet ik niet	117	21%
totaal	555	100%

Wat was uw energieverbruik in het afgelopen kalenderjaar?	n	%
0-1999 kWh	72	13%
2000-2999 kWh	84	15%
3000-3999 kWh	81	15%
4000-4999 kWh	44	8%
5000 kWh of meer	141	25%
weet ik niet	133	24%
totaal	555	100%

Is het monument in de afgelopen vijf jaar gerestaureerd of heeft er groot onderhoud plaatsgevonden?	n	%
ja	244	44%
nee	308	55%
weet ik niet	3	1%
totaal	555	100%

Verwacht u dat het monument in de komende vijf jaar gerestaureerd wordt of dat er groot onderhoud gaat plaatsvinden?	n	%
ja	224	40%
nee	302	54%
ik heb geen inzicht in de onderhoudsbehoefte	29	5%
totaal	555	100%

Wat is uw leeftijd?	n	%
18-29 jaar	2	0%
30-39 jaar	16	3%
40-49 jaar	61	11%
50-59 jaar	107	19%
60-69 jaar	168	30%
70-79 jaar	164	30%
80 jaar en ouder	37	7%
totaal	555	100%

Bent u klant / lid van één of meerdere van de volgende organisaties?	n	%
Nationaal Restauratiefonds	161	29%
Monumentenwacht	234	42%
Federatie Instandhouding Monumenten	3	1%
ik ben geen klant / lid van deze organisaties	242	44%

Heeft u wel eens gebruikgemaakt van één of meerdere van de volgende financieringsmogelijkheden of subsidies?	n	%
Subsidieregeling Instandhouding Monumenten (SIM)	139	25%
Laagrentende lening van het Restauratiefonds	122	22%
Restauratieregeling Rijk	79	14%
Investeringsubsidie duurzame energie ISDE (RVO)	74	13%
Lokale (gemeentelijke) subsidies	72	13%
Restauratieregelingen Provincies	26	5%
Duurzame monumentenlening van het Restauratiefonds	24	4%
Lening uit het Energiebespaarfonds (SVN)	10	2%
anders	30	5%
ik heb geen gebruikgemaakt van deze subsidies	191	34%

Als u het écht wilt weten...

Right Marktonderzoek en Advies B.V.

Emmawijk 55

8011CN Zwolle

T: 038-4212185

E: info@rightmarktonderzoek.nl

www.rightmarktonderzoek.nl